

Univerzita Palackého v Olomouci
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Bc. Eva Pištěláková

Udržitelnost a cestovní ruch v Bhútánu
před pandemií Covid-19 a během ní

Diplomová práce

Vedoucí práce: Lucie Macková, M. A., Ph.D

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci napsala sama a veškeré zdroje, které jsou v práci použity, jsem uvedla v seznamu, jenž je k nahlédnutí na konci práce.

V Olomouci dne: .....

.....

Eva Pištěláková

Poděkování

Mé velké díky patří vedoucí práce Lucii Mackové, M.A., Ph.D. za její čas, ochotu, cenné rady a zkušenosti mi poskytnuté v průběhu psaní mé diplomové práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eva PIŠTĚLÁKOVÁ**
Osobní číslo: **R210553**
Studijní program: **N0588A330002 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Udržitelnost a cestovní ruch v Bhútánu před pandemií Covid-19 a během ní**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat vývojem cestovního ruchu v Bhútánu během posledních let a přinese zjištění o dopadech pandemie Covid-19 na cestovní ruch. Teoretická část práce bude popisovat historii, fyzickou geografii a socioekonomickou geografii země se zvláštním zřetelem na cestovní ruch. V praktické části se práce bude zabývat srovnáním turismu před pandemií a během ní, regulací cestovního ruchu ze strany Bhútánu a udržitelností cestovního ruchu v dnešní podobě.

Rozsah pracovní zprávy: **20 – 25 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Dhradul, D. (2021). *Annual report 2020/21*. Thimphu.
Dorji, T. (2010). *Sustainability of Tourism in Bhutan*. Cambridge.
Fraser, N., Bhattacharya, A., Bhattacharya, B. (2001). *Geography of a Himalayan Kingdom: Bhutan*. New Delhi. ISBN 81-7022-887-5.
Mathou, T. (2000). *The Politics of Bhutan: Change in Continuity*.
Osmani, S., Bajracharya, B. B., Tenzing, S., Wangyal, T. (2008). *Macroeconomics of Poverty Reduction*. Thimphu. ISBN 99936-705-3-7.
Rinzin, Ch., Vermeulen, W. J. V., Glasbergen, P. (2007). *Ecotourism as a mechanism for sustainable development: the case of Bhutan*. Utrecht. DOI: 10.1080/15693430701365420.
Reinfeld, M. A. (2003). *Tourism and the politics of cultural preservation: a case study of Bhutan*.
Tourism Council of Bhutan (2021). *Tourism Establishment Census of Bhutan 2021*. Thimphu.

Vedoucí diplomové práce: **Lucie Macková, M.A., Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: 24. ledna 2022
Termín odevzdání diplomové práce: 30. května 2023

L.S.

---

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

---

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 24. února 2022

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá analýzou změn v cestovním ruchu v souvislosti s dopady pandemie Covid-19. Cestovní ruch patří mezi výrazný zdroj HDP v mnoha zemích a v současnosti prochází obrovskými změnami. Před pandemií destinace trpěly problémy např. *overtourism* a sezónní rozložení množství turistů a během ní se oblasti potýkali s uzavíráním hranic a ztrátou příjmů z cestovního ruchu. Po největším rozmachu pandemie se země vzpamatovávají z prudkých a rychlých změn, které mohou vést k udržitelnějšímu vedení cestovního ruchu. Práce se zprvu věnuje ekonomickému, geografickému a politickému kontextu cestovního ruchu v Bhútánu a poté odpovídá na otázku udržitelnosti cestovního ruchu a jeho změn v souvislosti s dopady pandemie Covid-19 prostřednictvím analýzy vybrané skupiny Bhútánců vyskytujících se převážně v České republice.

Klíčová slova

Cestovní ruch, Covid-19, udržitelnost, Bhútán

Abstract

This thesis analyses the changes in the tourism industry in the context of the impact of the Covid-19 pandemic. Tourism is a significant source of GDP in many countries and is currently undergoing enormous changes. Before the pandemic, destinations suffered from problems such as overtourism and seasonal distribution of the amount of tourist and during the pandemic, regions faced border closures and loss of tourism revenue. After the pandemic's largest upsurge, countries are recovering from rapid changes that can lead to more sustainable tourism management. This thesis firstly devote the economic, geographic and political context of tourism in Bhutan and then answers the questions of tourism sustainability and changes in the context of the impacts of the Covid-19 pandemic through an analysis of a selected group of Bhutanese occurring mainly in the Czech Republic.

Keywords

Tourism, Covid-19, sustainability, Bhutan

Seznam zkratk

BIT	Business income tax
BTN	bhútánský ngultrum (měna)
DYT	Okresní výbor pro rozvoj
EXPO	Světová výstava
GNH	Gross National Happiness (Hrubé národní štěstí)
GYT	Blokový výbor pro rozvoj
HDI	Human development index (Index lidského rozvoje)
HDP	Hrubý národní produkt (GDP – Gross domestic product)
MWh	megawatthodina
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
PIT	Personal income tax
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation (Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci)
SDF	Sustainable development fee (poplatek za udržitelný rozvoj)
TCB	Tourism Council of Bhutan (Turistická rada Bhútánu)
USA	Spojené státy americké
WHO	Světová zdravotnická organizace

Seznam tabulek

Tabulka 1 Věková struktura obyvatelstva Bhútánu v roce 2017	40
Tabulka 2 Vývoj turistického paušálního systému.....	44

Seznam obrázků

Obrázek 1 Cestovní ruch v souvislostech.....	15
Obrázek 2 Distrikty (<i>Dzongkhags</i>) a vodní toky a plochy v Bhútánu v roce 2023	24
Obrázek 3 Hustota zalidnění Bhútánu v roce 2017	39

Seznam grafů

Graf 1 Podíl jednotlivých sektorů na ekonomice v Bhútánu v roce 2021 (%).....	32
Graf 2 Poměr rostlinné a živočišné produkce v Bhútánu v roce 2021 (t)	35
Graf 3 Plodiny pěstované v Bhútánu v roce 2021 (%)	35
Graf 4 Produkce živočišných produktů v Bhútánu v roce 2021 (%).....	36
Graf 5 Věková struktura obyvatelstva v Bhútánu v roce 2017.....	40

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíle práce a metody	14
3	Turismus	17
3.1	Historie.....	17
3.2	Udržitelný cestovní ruch	20
4	Bhútán.....	23
4.1	Geografie	23
4.2	Politický systém	25
4.3	Koncept hrubého národního štěstí	29
4.4	Ekonomika země.....	32
4.5	Doprava.....	37
4.6	Obyvatelstvo	38
4.7	Turismus v Bhútánu	41
5	Výsledky výzkumu	46
5.1	Otevírání země.....	46
5.2	Vnímání cestovního ruchu a turistů obyvateli Bhútánu.....	49
5.3	Turismus během pandemie Covid-19	54
5.3.1	Názor občanů na vládní restrikce	55
5.3.2	Změna vnímání turistů místními obyvateli díky pandemii Covid-19	56
5.4	Cenová dostupnost cestování do Bhútánu	57
5.5	Udržitelnost turismu v Bhútánu	59
5.6	Predikce vývoje turismu	62
6	Diskuse	64
7	Závěr.....	69
	Zdroje	71
	Přílohy	81

1 Úvod

Cestovní ruch je dynamický a neustále se rozvíjející sektor průmyslu, který hraje klíčovou roli ve světové ekonomice a kulturním dění. Tento fenomén zahrnuje pohyb lidí z jednoho místa na druhé za účelem vytváření zážitků, odpočinku, poznávání nových kultur, nových pracovních příležitostí a mnoha dalších důvodů. Cestovní ruch má obrovský vliv na ekonomický růst, zaměstnanost, životní prostředí a sociální interakce. Tato oblast je jedinečná tím, že propojuje lidi a místa na celém světě a přináší s sebou mnoho významných výhod, ale také výzev.

Jedním z problémů cestovního ruchu je tzv. *overtourism*, problém s přeplněním turistických destinací. Některé destinace jsou tímto proslulé, např. Benátky v Itálii,¹ zatímco jiná místa turisty stále lákají. Proces stále se zvyšujícího počtu turistů, pracovních míst v turismu, městské i venkovské zástavby, turistických atrakcí a dalších aspektů nelze v souvislosti s cestovním ruchem vynechat. Počet obyvatel stále stoupá a tím také stoupá množství turistů.

Udržitelnost v cestovním ruchu se řadí mezi možné řešení této problematiky. Udržitelnost řeší environmentální a sociální problémy a ekonomickou nerovnost. Myšlenka udržitelnosti reprezentuje cestu k vytvoření vyváženého prostředí, které respektuje ekologické, ekonomické a sociální hledisko. Jedná se o nástroj strategie využívání přírodních zdrojů v zájmu současných i budoucích generací.

S příchodem pandemie Covid-19 byla popularita destinací upozaděna. Destinace byly pod silným ekonomickým nátlakem, protože se ztratil jeden z nejvýznamnějších příjmů místních obyvatel i států. Některé zavedly opatření proti šíření nového viru téměř ihned, jiné např. z ekonomických důvodů později.² Ačkoliv obrovské množství turistů není pro destinace udržitelné, opačný efekt také nebyl vhodný. Se snížením počtu turistů se dostavil jeden z nejzávažnějších problémů ústupu cestovního ruchu, a to je úbytek pracovních míst a velmi rychlá ztráta výtěžků místních. Cestovní ruch před pandemií zahrnoval intenzivní pohyb obyvatel v rámci měst, států a kontinentů a výzvy spojené s přetížením prostorů a

---

¹ THESING, G. – SHINE, I.: *Venice is charging visitors to tackle overtourism. What are other holiday destinations doing?* Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2023/09/destinations-overtourism-amsterdam-almalfi-tax/> [11. 11. 2023].

² RAHMAN, M. K. et al.: *Effect of Covid-19 pandemic on tourist travel risk and management perceptions*. In: *Plos one*. 2021, 16, s. 2-5.

infrastruktury se staly pro místní pravidlem. Pandemie způsobila obrovské změny v reálném životě lidí, zdravotnictví, školství, i v mezinárodním obchodu.³ Obyvatelstvo bylo zvyklé na náročný režim před pandemií a někteří lidé měli problém se vyrovnat zejména se zpomalením režimu, který pandemie nastolila. Destinací, které netrpěly problémem obrovského množství turistů, se pandemie tolik nedotkla, ale všechny země měly možnost upravit svůj plán vedení turismu. Vzhledem ke snížení stupně ohrožení pandemií Covid-19 Světová zdravotnická organizace změnila od 25. října 2023 k celé problematice přístup. Státům umožnila rekonvalescenci z tohoto náročného období, trvajícího od 11. března 2020.⁴ Např. Island se snaží lákat turisty zejména v zimním období, protože rozdíl v počtu turistů v zimních a letních měsících je obrovský⁵ a stejně tak se snaží množství turistů rozložit mezi všechny měsíce v roce i Bhútán, o kterém je tato práce.⁶

Bhútánu není jiná země podobná. Je plný neobvyklých tradic, myšlenek, přírodních a kulturních památek a jedinečného pohledu na vývoj a stabilitu země prostřednictvím ukazatele hrubého národního štěstí. Svou polohou v nejvyšším pohoří na pevnině nabízí místním obyvatelům a turistům krásné přírodní a kulturní úkazy, ale také náročný život v horských podmínkách. Svou zeměpisnou šířkou umožňuje obyvatelům pěstování subtropických plodin na jihu země, a zároveň celoroční sněhovou pokrývkou na severu země. Je obklopen dvěma velikány, Čínou a Indií. Ačkoliv oba státy měly, nebo mají zájem o nadvládu v zemi, Bhútán si stále udržuje svou suverenitu.

Literatura se na téma cestovních ruchů obecně, či konkrétněji problém *overtourismu*, nebo dopady pandemie Covid-19 zaměřuje hojně. Podstatná část literatury zmíněné v této práci pochází ze zahraničních zdrojů, zejména od indických autorů a institucí,⁷ ale Bhútán vydává

---

³ WORLD HEALTH ORGANIZATION: *WHO Regional Office for Europe COVID-19 operational update A year in review: 2022*. Dostupné z: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/369074/WHO-EURO-2023-7636-47403-69639-eng.pdf?sequence=1> [24. 11. 2023].

⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION: *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic, Overview*. Dostupné z: <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19> [24. 11. 2023].

⁵ ICELANDIC TOURIST BOARD: *Tourism in Iceland in Figures, January 2023: Summary for the year 2022*. Dostupné z: <https://www.ferdamalastofa.is/en/moya/news/tourism-in-figures-january-2023> [24. 11. 2023].

⁶ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2020* (dále jen *Bhutan tourism monitor 2020*). Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_K5Y19KXy_BHUTAN%20TOURISM%20MONITOR%202020.pdf [23. 11. 2023].

⁷ WANGDI, T.: *Bhutan's response to Covid-19*. Dostupné z: <https://covid-19chronicles.cseas.kyoto-u.ac.jp/en/post-039-html/> [1. 11. 2023]; TARIQUL ISLAM, M. et al.: *A study on sustainable tourism development in Bhutan: quantifying the awareness of millennial people of Bhutan towards sustainable development*. In: *Journal of tourism intelligence and smartness*. 2019, 2, s. 1-13; TALUKDAR, I.: *Bhutan and China relations: It's impact on India*. In: *Air power*. 2013, 8, s. 137-148; RAI, A. K. et al.: *Traditional knowledge of the Himalayan people on production of indigenous meat products*. In: *Indian Journal of Traditional Knowledge*. 2009, 8, s. 104-109.

především roční zprávy, které také patří mezi zdroje této práce.⁸ Literatura vynechává především pohled místních obyvatel na cestovní ruch a udržitelnost a cílem této práce je vyplnit tuto mezeru v literatuře. Výzkum proběhl na základě kvalitativního výzkumu s Bhútánci nacházejícími se převážně v České republice.

V práci je možné sledovat trend množství turistů v zemi a podmínky vstupu do země, které se mění i díky pandemii Covid-19. Fenomén udržitelnosti, jenž dostává v Bhútánu speciální pozornost. A obyvatelstvo, které se svým životním stylem, upřednostňovanými hodnotami a názory odlišuje od ostatních zemí v této oblasti. Zajímavým úkazem je, jak moc je cestovní ruch pro zemi důležitý v porovnání s mírou jeho omezení a kontroly.

Cílem diplomové práce je shrnout pohled místních obyvatel na cestovní ruch ve spojitosti s udržitelností a nahlédnout do možností cestovního ruchu Bhútánu v blízké budoucnosti. Konkrétní výzkumné otázky a metody výzkumu jsou popsány v kapitole *Cíle práce a metody*. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je poukázáno na dosavadní literaturu k tématům práce, především jde o udržitelnost, cestovní ruch a informace o Bhútánu. Je provedena rešerše literatury a následná kompilace získaných informací. Praktická část je rozdělena do šesti hlavních kapitol a některé obsahují také podkapitoly. První z nich se věnuje otevírání země světu, protože tato problematika je prvním krokem k přijímání turistů. V další kapitole nalezneme vnímání turistů místními obyvateli se zaměřením na přínos turistů Bhútánu. Poté se práce věnuje cestovnímu ruchu v době pandemie Covid-19 a jejímu dopadu na zemi jako celek. Další kapitola podává informace o cenové dostupnosti vstupu do země a popisuje nejen cenovou dostupnost pobytu v zemi, ale hlavně poplatky za udržitelný rozvoj. Předposlední kapitola se věnuje konceptu udržitelnosti cestovního ruchu a poslední kapitola podává vhled respondentů na možný vývoj množství turistů v budoucnu.

---

⁸ MINISTRY OF FINANCE: *National budget financial year 2022-23*. Dostupné z: <https://www.mof.gov.bt/wp-content/uploads/2022/06/Budget-Report-for-FY-2022-23-in-English.pdf> [23. 11. 2023]; NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2021* (dále jen *National Accounts Statistics 2021*). Thimphu 2021; TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Annual report 2020/2021* (dále jen *Annual report 2020/2021*). Dostupné z: [https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_JhyMSbId_TCB%20ANNUAL%20REPORT%202020-2021%20\(WEB\).pdf](https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_JhyMSbId_TCB%20ANNUAL%20REPORT%202020-2021%20(WEB).pdf) [7. 11. 2023]; TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2019* (dále jen *Bhutan tourism monitor 2019*). Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_TNiOKGow_BTM%202019.pdf [23. 11. 2023]; TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2020, c. d.*, [23. 11. 2023]; TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Disaster Management and Contingency Plan for the Tourism Sector 2021* (dále jen *Disaster Management and Contingency Plan*). Dostupné z: <https://www.dlghm.gov.bt/storage/upload-documents/2023/7/26/gMzudrANU7.pdf> [7. 11. 2023].

2 Cíle práce a metody

Cílem práce je zpracovat změny v turismu během období pandemie Covid-19. Výzkumné otázky práce se týkají turismu, pandemie Covid-19 a udržitelnosti v turismu a jsou hodnoceny na základě pohledu místních obyvatel prostřednictvím vybraného vzorku respondentů.

1. Jak vypadal turismus v Bhútánu během pandemie Covid-19 a po ní?
2. Je turismus v Bhútánu udržitelný?

Práce sleduje vývoj Bhútánu v jednotlivých sektorech se zaměřením na cestovní ruch, obyvatelstvo, udržitelnost cestovního ruchu a pandemii Covid-19. Práce obsahuje informace o období před pandemií pro poskytnutí srovnání s dopady pandemie. V práci jsou zahrnuty informace o možnostech rozdílného přístupu k turistům na základě jejich země původu. Informace poskytnuté respondenty jsou porovnávány s daty zejména z výročních zpráv Turistické rady Bhútánu.

Teoretická část práce je výsledkem literární rešerše a následného sekundárního zpracování dat. V diplomové práci byly použity především zahraniční odborné články, zahraniční publikace, výroční zprávy Turistické rady Bhútánu a další převážně elektronické zdroje. Kapitola Teoretická část práce přináší vhled do problematiky turismu v Bhútánu.

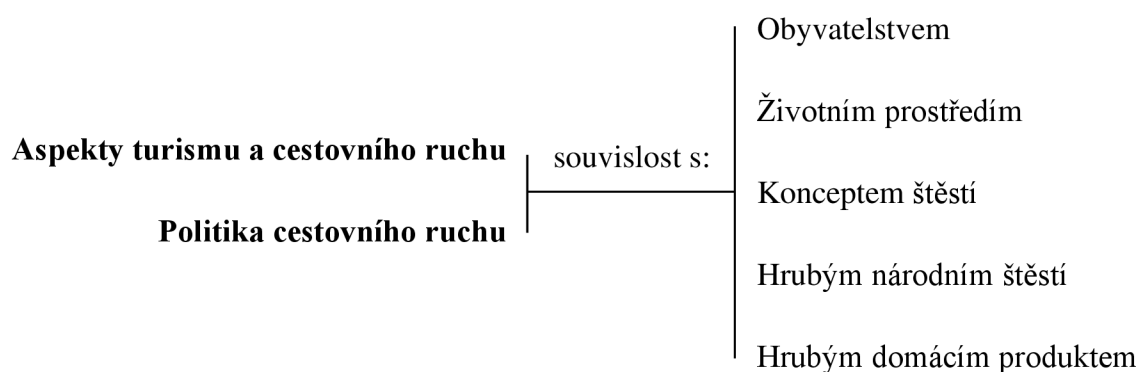
Praktická část práce zahrnuje kvalitativní výzkum, konkrétně metodu polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů. Výzkum probíhal mezi studenty programu Erasmus+ na Univerzitě Palackého v Olomouci s doplňkovým rozhovorem s představitelkou *National tourism office in Bhutan*, který proběhl na celosvětové výstavě EXPO v Dubaji. Pro výběr respondentů byly použity tyto kritéria:

1. bhútánské státní občanství
2. anglický jazyk na úrovni potřebné pro možnost provedení rozhovorů

Výzkum obsahuje 11 rozhovorů, přičemž metoda sněhové koule se při hledání respondentů osvědčila nejlépe. Všechny rozhovory probíhaly osobně od února 2022 do března 2023 s postupem dle etických norem včetně informování respondentů o náležitostech rozhovorů. Rozhovory byly provedeny v anglickém jazyce. Ke všem existují doložitelné nahrávky s jasným ústním souhlasem nahrávání a všechny jsou anonymizovány. Respondenti byli informováni o možnosti neodpovědět na dotazy z důvodu nepříjemné, či osobní otázky, nebo

z důvodu neznalosti odpovědi. Respondenti jsou označeny čísly řazenými podle data rozhovoru. Anonymizované informace jsou uvedeny v příloze 1.

Rozhovory byly prováděny metodou polostrukturovaných rozhovorů,⁹ jenž výzkumu přidaly hodnotu informací sdělených díky doplňkovým otázkám tazatelky. Vzhledem k odlišnému stylu odpovídání a znalostí jednotlivých respondentů v rozhovorech jejich polostrukturovaná varianta umožnila tazatelce doptat se na informace, které nebyly sděleny. Z tohoto důvodu se každý rozhovor liší přínosem, délkou i kvalitou nahrávky a informací. Připravené otázky zahrnovaly témata oblasti cestovního ruchu, udržitelnosti turismu, otevírání země světu a názoru místních na turismus. Otázky nebyly respondentům dopředu známy. Sesbíraná data byla po vlastním přepisu zpracována v programu ATLAS.ti. Program umožnil rozdělení informací do témat, jejichž citace vedou k vysvětlení aspektů turismu, cestovního ruchu a politiky upravující pravidla cestovního ruchu v Bhútánu v souvislosti s obyvatelstvem, životním prostředím, konceptem štěstí, hrubým domácím produktem a vedoucím ukazatelem úspěšného vedení země, hrubým domácím štěstím, jak znázorňuje obrázek 1.

Obrázek 1 Cestovní ruch v souvislostech

I přes veškerou snahu autorky omezit možné zkreslení práce je nutné zmínit několik limitů, které mohly práci ovlivnit. Zvolený vzorek respondentů obsahuje převážně studenty Katedry rozvojových a environmentálních studií, studenty programu Erasmus+. Je tedy věkově omezený. Rozhovor, který byl proveden s představitelkou *National tourism office in Bhutan* lze také zahrnout do podobné věkové kategorie. Rozhovory byly prováděny v anglickém jazyce, který není mateřským jazykem ani autorky, ani respondentů. Jazyková bariéra mohla vést ke zkreslení informací vlivem komplikovanějšího vysvětlení problémů a vlivem

⁹ KNECHTOVÁ, Z. et al.: *Kvalitativní výzkum*. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/js19/metodika_zp/web/pages/06-kvalitativni.html [17. 11. 2023].

nedostatečného pochopení autorkou. Rozhovory byly prováděny od února 2022 do března 2023. Situace se vyvíjela a informace se mohly po tomto období změnit.

3 Turismus

3.1 Historie

Pohyb lidí na zeměkouli se stává jednodušším, dostupnějším a rychlejším. Je mnohem více kontrolovaný, a tedy i bezpečnější. Mění se velmi dynamicky, vytváří pracovní pozice a tím může fungovat jako jeden z nástrojů snižování chudoby.¹⁰

Pohyb lidí zaznamenáváme už od pravěku. Víme, že se obyvatelé v tomto období pohybovali nejčastěji za potravou, nebo utíkali před chladným počasím. Starověk je obdobím, kdy se pohyb obyvatel v oblasti Orientu a starověkého Říma a Řecka posunul z pouhého utíkání a hledání potravy na obchodní a náboženské cesty. Obchod byl pro cestování klíčový.¹¹ Jako příklad můžeme uvést Hedvábnou stezku, která sloužila k přesunu zboží z Číny hlavně do Evropy. Je známo, že na této stezce se pohyboval nespočet překupníků, kteří zboží převáděli vždy po částech.¹² Přesunu obyvatelstva přispělo také náboženství. Na největší náboženské kongresy, které se konaly v Kostnici a Basileji,¹³ jezdila spousta významných lidí. Dále bylo možné putovat na posvátná místa, kupříkladu pouť do Mekky v případě muslimů, či pouť do Santiaga de Compostela v případě křesťanů. Poté je možné zmínit různé vojenské výpravy např. křížové výpravy. Pro běžného člověka bylo cestování, vyjma poutí, nedosažitelné.¹⁴

Pokud bychom se věnovali evropským oblastem, které nezasáhl starověký vývoj tak jako oblast Řecka a Říma, mohli bychom generalizovat pohyb např. za obchodem a řemeslem, až od období raného středověku. Tehdy se obyvatelé obvykle nepodívali dál než pár kilometrů od svého domova. Lidé byli často chudí a k pohybu neměli nic než vlastní nohy. Z hlediska bezpečnosti bylo nutné vyjít a vrátit se zpět za denního světla. O pohybu běžných lidí není známo příliš informací, protože dějepisectví bylo velmi mladé a bylo důležitější zaznamenat

---

¹⁰ WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL: *Best practises enabling the growth of travel and tourism*. Dostupné z: https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2019/Best%20Practice_You%27ve%20Reached%20Your%20Destination_June%202019.pdf?ver=2021-02-25-182733-263 [1. 2. 2023].

¹¹ OHLER, N.: *Cestování ve středověku*. Praha 2003. s. 94.

¹² Pohyb obyvatel po Hedvábné stezce vypadal podobně jako nám známý štafetový běh. Každý kupec měl na starost svůj úsek.

¹³ OHLER, N.: *c. d.*, s. 94.

¹⁴ BLÁHOVÁ, M.: *Možnosti a formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odkaz v soudobé historiografii*. In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft*. 1995. Ústí nad Labem 1997, s. 43.

zprávy o nejvyšších představitelích země.¹⁵ Většina pramenů dochovaných z období středověku se ukázala jako lživá, případně nejsme schopni ověřit jejich pravdivost. Původ dějepisectví obecně, bez kterého bychom dnes nevěděli nic o historii jakéhokoliv období a jakéhokoliv oblasti, můžeme připsat západní Evropě. Z této oblasti pochází mnoho známých textů např. Řehoře Tourského, Meginharda z Fuldy a saského kronikáře Widukinda.¹⁶ Ze známějších popisů cest pocházejících z moderní doby je známé dílo Františka Šmahela, které se zabývá cestou Karla IV. do Francie.¹⁷ Ačkoliv se jedná o českého autora, dílo popisuje velmi detailně celou cestu středoevropského panovníka do Francie, včetně popisu jídel, darů a činností, které panovník vykonal.

Během období středověku lidstvo zaznamenalo mnoho vynálezů a zpřístupnění dosavadních dopravních prostředků. Potřeba přesouvat se z místa na místo nebyla tak velká jako po průmyslové revoluci a na nejslavnější vynálezy v dopravě si lidstvo muselo ještě počkat. Proto pohyb běžného obyvatelstva stále nebyl na úrovni, jakou známe od 19. století.

Cestování za účelem poznání a zábavy je známo od období raného novověku. Tato zábava byla dostupná jen šlechticům, protože k cestování v této době bylo zapotřebí hodně času a peněz. Také bylo obvyklé cestovat ve větších skupinách, protože tím daný šlechtic zdůrazňoval své postavení. Stále byl k přesunu využíván převážně kůň a kočár.¹⁸

Celkový pohyb obyvatelstva byl umožněn až s propojením jednotlivých měst železnicí během průmyslové revoluce.¹⁹ Námořní doprava prodělala také obrovský rozvoj, ale běžného obyvatele neovlivnila tolik jako železnice. Železnice několikanásobně zkrátila čas potřebný na přesun z jednoho místa na druhé, zlevnila cestování a podpořila společnost k dalšímu rozvoji. Samozřejmě se nejedná o mobilitu jako zdroj zábavy, ale o pohyb za prací. První průmyslová revoluce umožnila vznik nových skupin obyvatel, jako jsou dělníci a buržoasie. Tito lidé patří mezi první běžné obyvatele cestující na větší vzdálenosti. Můžeme také zmínit přesun

---

¹⁵ BLÁHOVÁ, M.: *c. d.*, s. 46.

¹⁶ SKUTIL, J.: *Středověká kronika a anály jako literární žánr v českých zemích*. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/132252.pdf [15. 1. 2023]

¹⁷ ŠMAHEL, F.: *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha 2006.

¹⁸ HLAVÁČKA, M.: *Všední den na středoevropských cestách 1750-1850 Der Alltag auf den mitteleuropäischen Wegen und Straßen 1750-1850*. In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft*. 1995. Ústí nad Labem 1997, s. 338.

¹⁹ Počátek první průmyslové revoluce se v jednotlivých zemích liší. Jako první započala revoluci Anglie a mezi poslední země řadíme např. státy patřící mezi Asijské tygry.

obyvatel z vesnic do měst a tedy počátek dnes známého celosvětového fenoménu urbanizace.²⁰

S velkým pohybem obyvatelstva se zlepšila struktura ubytovacích zařízení. Od 19. století se vyskytuje i luxusnější ubytování pod názvem hotel, často s restaurací, která nabízela rozsáhlejší nabídku pokrmů než doposud známé hostince. Od tohoto období jsou známé i lázeňské pobyty, které nabyly popularity s rozšiřujícím zájmem o vlastní zdraví.²¹ Lidé cestovali z velkých měst do přírody a naopak. Popularitou oplývaly i české hory, do kterých jezdili i lidé z oblasti dnešní Velké Británie. Rostl zájem o letní sídla na venkově, která byla považována za oddych od města. Celkově zájem o cestování, či jakýkoliv pohyb obyvatelstva rostl až do období hospodářské krize v sedmdesátých letech 19. století. Po překonání tohoto období se zájem o cestování vrátil a začal nabírat dnes známé rozměry. Na přelomu 19. a 20. století byla již známá oddychová dovolená. Netýkala se všech pracovních pozic, ale mezi úředníky byly tyto výhody již obvyklé. S postupem času se cestování stalo dostupnější i pro nejnižší městkou třídu. Celkový rozmach trval až do první světové války.²²

V meziválečném období cestování zaznamenalo znovu rozkvět, který skončil druhou světovou válkou. Po ní rozkvět cestování záležel na umístění země oproti Železné oponě.²³ Cestovní ruch v oblastech vlivu Sovětského svazu nabýval úpadku, zatímco země na druhé straně Opony zažívaly rozkvět. Po pádu Sovětského svazu se cestovní ruch začal značně rozvíjet i ve zbytku Evropy.

Státy posilují a modernizují kontrolu hranic, např. na letištích. K důkladnějším kontrolám přispělo nejen období teroristických útoků, které vyvrcholilo útokem na tzv. dvojčata 11. září 2001,²⁴ ale také nelegální migrace za lepšími podmínkami k životu. V dnešní době cestování ovlivnila pandemie viru Covid-19. Na poměrně dlouhou dobu uzavřela hranice spousty zemí a „uvěznila“ obyvatele ve spoustě, obcí a států. Mnohým zemím umožnila tzv. restart cestovního ruchu. Jednou z nich je i Bhútán, o kterém bude práce hovořit později. Článek

---

²⁰ RUHLAND, V.: *Die Eisenbahn – Todesstunde für Postkutsche und Frachtwagen. Neue Möglichkeiten für das Reisen.* In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAЕ, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft.* 1995. Ústí nad Labem 1997, s. 400.

²¹ ŠTEMBERK, J.: *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století.* In: *Historická sociologie.* 2013, 1, s. 76-78.

²² Tamtéž, s. 77-79.

²³ Železná opona je název, poprvé použit Winstonem Churchilem, pro hranici mezi satelity Sovětského svazu a zbytkem Evropy, která se přiklonila k tzv. Západu.

²⁴ SMIDT, W.: *Haben die Dienste vor dem 11.9.2001 und bei der Aufklärung der Massenvernichtungswaffen im Irak versagt?* In: FOERTSCH, V. – LANGE, K.: *Islamistischer Terrorismus.* Mnichov 2005, s. 85-86.

Světové rady cestovního ruchu (2019) popisuje rozvoj a udržitelnost v zemích jako např. USA, Austrálie, Spojené arabské emiráty a Mexiko.²⁵ Státy využívají moderní technologie k bezpečné, ale pro turisty jednoduché kontrole, např. program *Global Entry*, který vznikl v USA, ale rozšířil se do zemí zejména v Jižní Americe. Systém *Global Entry* umožňuje důvěryhodným obyvatelům rychlejší odbavení na letištích nejen v USA. Existuje spousta podobných systémů zajišťující rychlé odbavení na letištích a hranicích. V Austrálii cestující odbavuje systém *SmartGates* fungující automaticky na základě biometrických údajů. Spojené arabské emiráty spustily kampaň *BeMyGuest*, jejíž cílem je lákat turisty, a to zejména z Indie. S důrazem na udržitelnost můžeme zmínit program *Homestay Experience*, který nabízí turistům ubytování u místních obyvatel za finanční obnos, a tím zlepšuje životní podmínky obyvatel Malajsie. Dalším zajímavým programem je *Inspired by Iceland*, který měl za úkol změnit Island ze sezónní destinace na destinaci celoroční.²⁶

3.2 Udržitelný cestovní ruch

Cestovní ruch je v současné době stále populárnější a v mnoha známých turistických destinacích se nadměrný turismus stává problémem, zejména pro místní obyvatele. Před pandemií Covid-19 byl *overtourism* běžnou skutečností.²⁷ Pandemie měla, kromě svých negativních vlivů, také pozitivní dopady. Po omezení cestování si spousta destinací odpočinula a jejich obyvatele nabrali síly a zlepšili podmínky k cestování vedoucí k udržitelnější formě cestovního ruchu. Tento postup charakterizuje postoj Bhútánu k cestovnímu ruchu během pandemie. Bhútán uzavřel turistům hranice a soustředil se na rozvoj.²⁸

Myšlenka negativního dopadu cestovního ruchu obecně na životní prostředí a místní obyvatele je stará už několik desítek let, ale nutnost udržitelnější formy cestovního ruchu se začala projevovat od devadesátých let 20. století. O úspěchu nelze hovořit, protože v této době byla problematika udržitelnosti velmi mladá. Stále se jedná o období, kdy se globální environmentální problémy širokou veřejností neřešily tak jako posledních deset let. Jako

---

²⁵ WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL: c. d., [1. 2. 2023].

²⁶ WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL: c. d., [1. 2. 2023].

²⁷ Jedná se o zvýšení počtu turistů tak, že turismus má negativní dopad na životní prostředí a místní obyvatele. Např. Benátky byly velmi často spojovány s tímto pojmem.

²⁸ WANGDI, T.: c. d., [1. 11. 2023].

jednu z významných událostí je považována zpráva *Our Common Future*²⁹ vydaná Organizací spojených národů v roce 1987.

Udržitelnost je i v dnešní době těžké jednotně charakterizovat, i přesto její definice obsahují tři základní prvky. Jedná se o ekonomické, sociokulturní a ekologické aspekty. Udržitelné chování by se mohlo popsat jako chování naplňující současnou generaci bez negativního ovlivnění života budoucích generací. Harris, Griffin a Williams shrnují jednotlivé názory na udržitelnost a mimo jiné dávají důraz na nespolečenský cestovního ruchu s jinými odvětvími.³⁰ Pokud nelze jednotně charakterizovat proměnnou, nemůžeme najít jednotné limity růstu,³¹ ani únosnou kapacitu³² cestovního ruchu, z čehož plynou různé názory a různé možnosti realizace podmíněné geografickými a populačními podmínkami. Nesmíme opomenout neustálý vývoj udržitelnosti, který nám opět komplikuje jednotnou charakteristiku a pochopení celého konceptu.³³

Saarinen uvádí několik tradic udržitelného rozvoje:

- *tradice založená na zdrojích,*
- *tradice založená na činnostech,*
- *tradice založená na komunitě.*³⁴

Charakterizovat tradici založenou na zdrojích není složité. Jedná se o dnes již překročený limit v mnoha destinacích. Limitem je např. počet lidí, kteří mohou využít daný prostor, aniž by byla narušena komunita, nebo prostředí. Prioritou se stal přírodní a kulturní kapitál. Tradice založená na činnostech je o upravování zdrojů tak, aby byla oblast využitelná větším množstvím populace. Je důležité zachování zdrojů pro budoucí generace a udržení ekonomického kapitálu vloženého do cestovního ruchu. Tradice založená na komunitě je složitější komplex mnoha aktérů, z nichž největší důraz je dán na sociální aspekt v místním měřítku. Tradice založená na komunitě je nejvíce dynamická, prochází vývojem, který by

---

²⁹ UNITED NATIONS: *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [24. 3. 2023].

³⁰ HARRIS, R. et al.: *Sustainable Tourism. A global perspective*. New York 2012, s. 4-7.

³¹ Jak rychle se může daný koncept rozvíjet a růst.

³² Celkové množství turistů, kteří mohou za určitou časovou jednotku destinaci navštívit.

³³ SAARINEN, J.: *Traditions of sustainability in tourism studies*. In: *Annals of Tourism Research*. 2006, 33, s. 1124.

³⁴ Tamtéž, s. 1126-1131.

grafem připomínal sinusoidu, na rozdíl od převážně lineárního vývoje tradice založené na zdrojích.³⁵

Jiný autor tvrdí, že dnešní fenomén nekonečného růstu od ekonomiky obecně po úroveň běžného života každého člověka není slučitelný s konceptem udržitelnosti, protože k nasycení dnešní konzumní společnosti je třeba stále vzdálenější turistické destinace, bizarnější náplň dovolené, např. přelet Antarktidy, nebo návštěva sirotčince jako kompenzace zařazení turisty do „významnější“ společnosti a délky dovolené, jejíž průměr se stále prodlužuje.³⁶

---

³⁵ SAARINEN, J.: *c. d.*, s. 1126-1131.

³⁶ HIGGINS-DESBIOLLES, F.: *Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more?* In: *Tourism Management Perspectives*. 2018, 25, s. 157-160.

4 Bhútán

4.1 Geografie

Bhútán se nachází v jihovýchodní Asii. Jedná se o vnitrozemský horský stát o poloviční rozloze ve srovnání s Českou republikou. Stát sousedí s Indií a Čínou. Vztahy s Indií jsou z obchodního hlediska nezanedbatelné, zatímco vztahy s Čínou jsou reprezentovány konflikty o území. Povrch země nejčastěji pokrývá les, protože minimální zalesnění celkové plochy země je daná zákonem a představuje 60 %, ³⁷ ale v současné době se hodnota zalesnění pohybuje kolem 71,4 %. ³⁸ Nadmořská výška země dosahuje obrovských rozdílů. Nejvyšší vrcholy překračují 7 500 m n. m. v severní části země. Zatímco Bhútán v jižní subtropické části země nabývá pouze 100 m n. m. Tyto rozdíly způsobují rychlý tok řek, který je možné využít v hydroenergetice. Bhútán má na svém území šest řek, se kterými se v hydroenergetických projektech počítá. Jedná se o povodí Wang Chhu, Punatsang Chu, Amo Chu, Njera Ama Chu a řeky povodí Drangme Chu. ³⁹ Řeky jsou napájeny jednak z monzunových srážek, ale také z ledovcových jezer, kterých je v severní části nespočet. Vodní plochy a toky zahrnují významný podíl na celkové ploše země, jak znázorňuje obrázek 2.

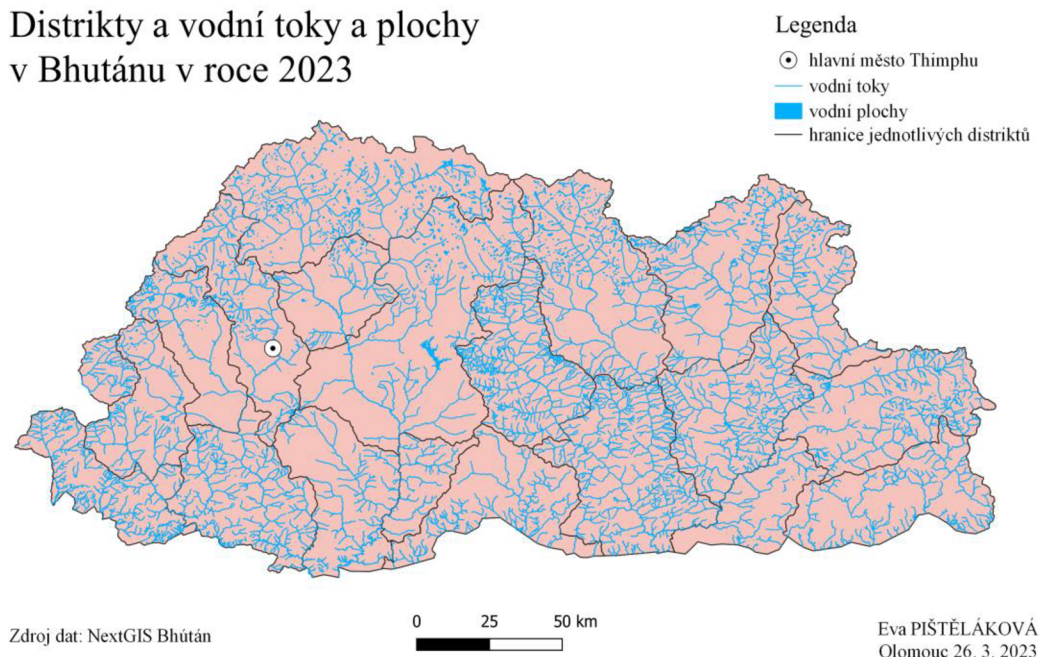
---

³⁷ NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdom of Bhutan – Article 5 Environment* (dále jen *Article 5*). Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [8. 3. 2023].

³⁸ THE WORLD BANK: *Bhutan* (dále jen *Bhutan*). Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/bhutan> [21. 03. 2023].

³⁹ ALAM, F. et al.: *Sourcing green power in Bhutan: A review*. In: *Energy procedia* 2017, 110, s. 587.

Distrikty a vodní toky a plochy v Bhútánu v roce 2023

Obrázek 2 Distrikty (*Dzongkhags*) a vodní toky a plochy v Bhútánu v roce 2023⁴⁰

Země se nachází na jižním svahu Himálaje, na hranici oblastí, ve kterých působí monzunové deště.⁴¹ Prudké deště působí rychlé povodně, které jsou pro zemi typickým přírodním hazardem. Množství srážek se liší v jednotlivých oblastech a v jednotlivých obdobích roku. Dosahují čísla 500 mm na severu a 5 000 mm na jihu.⁴² Pro srovnání v oblasti Čerápundží, která je považována za nejdeštivější oblast planety, srážky dosahují čísla až 23 000 mm za rok. Hlavním problémem v obou oblastech je rozložení srážek. Díky monzunům jsou srážky nárazové a množství se liší v řádech tisíců mm v jednotlivých měsících.⁴³

⁴⁰ Zpracováno v programu QGIS. Zdroj dat a podkladu: NEXTGIS: *Bhutan*. Dostupné z: <https://data.nextgis.com/en/region/BT/base> [21. 3. 2023].

⁴¹ Pohoří Himálaje představují obrovskou, často nepřekonatelnou, překážku pro blížící se srážky, proto se za pohořím vyskytuje poušť Taklamakan.

⁴² TSERING S., TAMANG, B.: *Hydropower – Key to sustainable, socio-economic development of Bhutan*. Thimphu (nedatováno), s. 1.

⁴³ RUDA, A.: *Klimatologie a hydrogeografie pro učitele*. Brno 2014, s. 49.

4.2 Politický systém

Charakteristika politického systému Bhútánu je velmi složitá, neboť i přes svou velikost země oplývá bohatou historií. Základy politiky jsou tak hluboce propojeny s náboženstvím, kulturou, nastavenými hodnotami a národním dědictvím země.⁴⁴ V posledních letech politika Bhútánu směřuje k demokratickým hodnotám a souvisí se vztahy mezi Indií a Čínou. Vzhledem k velikosti a obrovskému vlivu těchto zemí je pro Bhútán velmi důležité pěstovat přátelské vztahy s těmito zeměmi.⁴⁵ Ve všech institucích se projevuje základní kultura *Drukpa*, která velmi silně ovlivnila zemi jako takovou. Její hodnoty pocházejí z národní filozofie a projevují se i v politickém systému:

- *úcta k životu a přírodě,*
- *sociální harmonie,*
- *kompromis,*
- *převaha individuálního rozvoje nad materiálním.*⁴⁶

I přes již zmíněné úzké propojení politiky s náboženstvím a kulturní filozofií lze v zemi sledovat i určitou míru demokracie. Demokratické prvky zahrnují například vyjádření politického názoru lidu či hlasování o důvěře *gjalpovi*.⁴⁷ *Gjalpo* je název pro bhútánského panovníka z rodu Wangčuků. Přirozeně však zasahují do politického systému prvky teokracie. Tento vliv na vládu však značně klesá, jak je možné vidět na složení Národního shromáždění, které se skládá ze 150 křesel a pouze deset z nich patří mnichům. V zemi nalezneme i prvky rovnostářství, které směřují k totalitě.⁴⁸ Tato skutečnost se odráží například v debatě o zavedení daně z příjmu, která proběhla v roce 1999.⁴⁹ V této době bylo zavedení daně z příjmu odloženo. Dnes už existuje tzv. BIT (*business income tax*, daň z příjmu právnické osoby) a PIT (*personal income tax*, daň z příjmu fyzické osoby).⁵⁰ Dále se objevují prvky

---

⁴⁴ MANCALL, M.: *Gross National Happiness and Development: An Essay*. In: URA, K. – GALAY, K. (ed.): *Gross National Happiness and Development*. Thimphu 2004, s. 3.

⁴⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS: *India-Bhutan relations*. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Brief_Bilateral_Brief_bhutan_Feb_2020.pdf [13. 11. 2023]; TALUKDAR, I.: *c. d.*, s. 137-148.

⁴⁶ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan: Change in Continuity* (dále jen *The politics of Bhutan*). In: *Journal of Bhutan Studies*. 2000, 2, s. 230.

⁴⁷ Druk Gjalpo = bhútánský král. Tímto titulem je označován panovník země z rodu Wangčuků od roku 1907, kdy se země stala konstituční monarchií. MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 252.

⁴⁸ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 240.

⁴⁹ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 259.

⁵⁰ GOVINDA Rao, M. – SETH, A.: *Fiscal Space for Achieving th Development Goals and Imp Tenth Plan*. In: *Economic and Political Weekly*. 35. 2009, s. 54.

monarchistické autokracie – existují složky podobné parlamentu, ale většinou moc má král, tedy *gjalpo*. Dalším faktorem ovlivňující situaci v zemi je nutnost připravovat společnost na možný konflikt, neboť v minulosti čelil Bhútán nátlaku ze strany Číny, avšak nikdy nebyl Čínou obsazen. Jelikož je pro Bhútán typický mír a mírumilovné jednání, nelze tak mluvit o nutnosti mobilizace společnosti. Tato typičnost pochází z dualismu mír – násilí, kdy jednotka násilí byla díky vlivu náboženství potlačena. Bhútán je vnímán celkově jako mírumilovný národ, ale z důvodu ochrany hranic byla v minulosti mobilizace použita. Je tedy značně složité zařadit politický systém v Bhútánu k jakékoliv kategorii autoritářství dle typologie Wolfganga Merkela, či Juana Linze, či do jiné z kategorií politických režimů.⁵¹

Bhútán se stal konstituční monarchií v roce 2008, kdy se král sám rozhodl předat část své moci lidu. Tento krok krále a jeho období odlišuje bhútánskou tranzici od ostatních. Ačkoliv zde neexistuje nám známý parlament, kroky vlády můžeme považovat za přibližující se demokratickým, protože v zemi fungují podobné instituce, které částečně parlament nahrazují. *Tshogdu*⁵² se řadí mezi dvoukomorové instituce. Obsahuje Národní shromáždění a Národní radu.⁵³ Politický systém nelze jednoduše rozdělit mezi zákonodárnou, výkonnou a soudní moc tak jako v ostatních zemích, protože král a královská rodina se podílejí na reprezentaci všech tří složek moci spolu s ostatními institucemi, do kterých může být zvolen i běžný vzdělaný obyvatel Bhútánu. S jistotou můžeme říct pouze to, že systém se bude nadále rozvíjet a měnit přes hybridní režim možná až k demokracii.⁵⁴

V zemi vládne král společně s *Lhengye Zhungtshog*,⁵⁵ jedná se o předsedu vlády a ministry jednotlivých ministerstev. V dnešní době (březen 2023) se počet ustálil na čísle deset a může

---

⁵¹ BALÍK, S.: *Totalitní a autoritativní režimy*. In: MASARYKOVA UNIVERZITA, FILOZOFICKÁ FAKULTA, BRNO: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis*. Brno 2007, s. 41–52; SCHMITTER, P. C. – KARL, T. L.: *What democracy is ... and is not*. In: *The Unfinished Revolution Journal of Democracy*. 1991, Summer, s. 75-88.

⁵² Národní shromáždění, které omezuje pravomoc krále. Vzniklo na začátku padesátých let 20. století. (V roce 1951 dle zdroje MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 243. A v roce 1953 dle zdroje SAMARASINGHE, S. W. R. de A.: *The Bhutanese Economy in Transition*. In: *Asian Survey*. 30, 1990, s. 560-575.

Tsogdu = národní shromáždění, fungující na úrovni správní jednotky Dzongkhag
NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdom of Bhutan – Article 22 Local Governments*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

⁵³ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 243.

⁵⁴ SCHROEDER, K.: *Politics of Gross National Happiness*. Toronto 2017, s. 36.

⁵⁵ Lhengye Zhungtshog = The executive cabinet. NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *Lhengye Zhungtshog Bill 2020, Chapter 2, The Lhengye Zhungtshog*. Dostupné z: https://www.nab.gov.bt/assets/uploads/docs/bills/2020/Lhengye_Zhungtshog_Bill_2020_Eng.pdf [26. 3. 2023]

se měnit pouze se souhlasem parlamentu.⁵⁶ Král má v zemi silné, avšak neformální postavení, protože s modernizací jeho moc slábne ve srovnání s obdobím před vznikem konstituční monarchie. Taktéž zde existuje propojení panovníka s náboženstvím, nicméně není tak blízké jako například v Nepálu. Bhútánský král není ztělesněním žádného boha, a proto se bhútánská monarchie řadí k sekulárním. V Bhútánu král cestuje po zemi, pořádá debaty s lidmi, běžní obyvatelé ho mohou požádat o *kidu*⁵⁷ a také mohou u něj podat stížnost. Postavení krále pramení z bhútánských tradic a historie a jeho funkce je neporovnatelná s funkcí panovníků v ostatních zemích.⁵⁸

Legislativní moc představuje *The National Council*⁵⁹ a *The National Assembly*,⁶⁰ jejichž členové jsou voleni veřejnými volbami, nebo králem každých pět let. V případě Národní rady je volen jeden člen z každého distriktu a pět členů jmenuje král.⁶¹ Členové Národního shromáždění jsou voleni podle velikosti jednotlivých distriktů, z nichž žádný distrikt nesmí mít méně než dva a více než sedm členů.⁶²

Politická gramotnost obyvatel Bhútánu není na vysoké úrovni, i přes to zde funguje vysoká důvěra členům vlády a královské rodině. Zároveň v zemi chybí další elitní skupina, která by napomáhala k politické pluralizaci a volby probíhají klidně. Dále v zemi funguje Královský národní sbor se stejným typem struktury jako Národní shromáždění. Šest členů je voleno lidem, jeden člen je volen zástupcem vlády a dvě místa patří mnichům.⁶³

Kromě výše zmíněných institucí přidává autor Kent Schroeder ještě sedmnáct správních úřadů, které mají formálně autonomii, ale proces fungování je propojený se státem. Jedna z institucí je *Tourism Council of Bhutan* (TCB). Oblast turismu je zahrnuta v soukromém sektoru, ale pro jeho kontrolu existuje státní instituce.⁶⁴

---

⁵⁶ NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdom of Bhutan – Article 20 The Executive*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

⁵⁷ Kidu = Systém sociálního zabezpečení. MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 253.

⁵⁸ Tamtéž, s. 236.

⁵⁹ The National Council = Národní rada. Celkový počet členů = 25. NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdom of Bhutan – Article 11 The National Council* (dále jen *Article 11*). Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

⁶⁰ The National Assembly = Národní shromáždění. Celkový počet členů = 55. NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdom of Bhutan – Article 12 The National Assembly* (dále jen *Article 12*). Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

⁶¹ NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *Article 11. c. d.*, [26. 3. 2023].

⁶² NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *Article 12. c. d.*, [26. 3. 2023].

⁶³ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 237.

⁶⁴ SCHROEDER, K.: *c. d.*, s. 36.

Jak již bylo zmíněno, kromě královské rodiny, která má obrovský vliv, může získat rozhodující pozici i běžný občan Bhútánu. Bhútán dává důraz na obsazení důležitých postů obyvateli země z důvodu zahraničního vlivu, který není v zemi žádoucí. Běžný vzdělaný občan má vysokou šanci na umístění mezi elitní obyvatele. Vzdělání získané pouze v Bhútánu obvykle nestačí, protože Bhútán je znám pro svou nízkou diversifikaci školství a z důvodu velké konkurence mladých lidí, kteří chtějí získat práci ve státní sféře.⁶⁵ Je tedy vhodné absolvovat studijní programy, či alespoň část svého studia v zahraničí.⁶⁶ Bhútán klade obrovský důraz na vlastní kulturu a náboženství, které by mohl zahraniční vliv narušit. V minulosti byl Bhútán ohrožen např. Čínou vojensky i kulturně, a proto dává přednost obsazování důležitých pozic bhútánským obyvatelstvem. Tuto skutečnost lze obejít tzv. *frontingem*.⁶⁷ Ačkoliv se země jeví jako nekonfliktní a silně podporující náboženské hodnoty, nalezneme i situace, které ukazují opačnou stránku systému. Bhútán se snaží mít na důležitých pozicích bhútánské obyvatelstvo a stejně tak je pro zemi lepší vlastnictví firem a podniků bhútánským obyvatelstvem. To je možné obejít skrze tzv. *fronting*, kdy zahraniční investor platí bhútánskému občanu určitou částku a otevře si na jeho jméno obchodní licenci. Vliv bhútánského obyvatelstva lze tedy za finanční obnos oslabovat.⁶⁸

Na státní úrovni se Bhútán rychle blíží evropským zvykům a hodnotám např. v pokusu o demokratičtější vedení země s rozdělením moci mezi panovníka a vládní orgány. Nicméně reformy a změny probíhají velmi pomalu, neboť pro Bhútán je typická ochrana kultury a místních zvyků. Na přicházející změny si tak obyvatelé mohou lépe zvyknout. Starší generace není příliš přívětivá k probíhající modernizaci a k otevírání země světu, ale mladší generace tento pokrok vítá.⁶⁹ Král proto postupuje při vytváření reformy pomalu a v souladu s celou společností a ochranou základních hodnot pocházejících z náboženství a filozofie země. Zmíněný problém nedostatku politické pluralizace tak můžeme zdůvodnit nízkým počtem obyvatel, jeho nízkou vzdělaností, velkými rozdíly mezi městským a venkovským obyvatelstvem a také nízkou úrovní demokratizace a modernizace. Bhútán započal svou modernizaci později a zatím jeho cesta směřuje, přes nespočet reformy zejména v prvním desetiletí 20. století, spíše k demokratizaci. Demokratické hodnoty symbolizuje alespoň

---

⁶⁵ UKAI, A. K.: *Gross National Happiness-Based Economic Growth*. Boston 2016, s. 13.

⁶⁶ Nízká diversifikace školství je jeden z problémů způsobený nízkým počtem obyvatel v zemi.

⁶⁷ MATHOU, T.: *The politics of Bhutan, c. d.*, s. 243.

⁶⁸ UKAI, A. K.: *c. d.*, s. 20.

⁶⁹ Osobní komunikace, 22. 11. 2022, Olomouc, Respondent 10.

částečná institucionalizace, symbolická volba o důvěře *Druk Gjalpa* a oslabení jeho moci (oproti období absolutistické monarchie a období do šedesátých let 20. století).⁷⁰

Na místní úrovni je politický systém rozdělen na dva výbory pro rozvoj – Blokový výbor pro rozvoj (GYT) a Okresní výbor pro rozvoj (DYT).⁷¹ Tyto instituce slouží pro kontrolu a koordinaci rozvoje země. Všechny stížnosti a místní potřeby musí být podány na této úrovni a poté mohou projít až k Národnímu shromáždění. Tento systém podporuje decentralizaci politického systému v Bhútánu.⁷² Vzhledem k nemožnosti jednoduše propojit všechny části země z geografických důvodů⁷³ a multietnického, multilaterálního a multináboženského obyvatelstva, jsou jednotlivé části země konzervativní a nevzdělané. Je potřeba pokračovat v decentralizaci a vytvořit v zemi funkční infrastrukturu, která odolá místním přírodním hazardům.

4.3 Koncept hrubého národního štěstí

Hrubé národní štěstí je index, který určuje indikátor udržitelného rozvoje, pro který je typický současný rozvoj materiální i duchovní.⁷⁴ Hrubé národní štěstí může být považováno za základ rozvoje, protože štěstí je univerzální touha.⁷⁵ Je dáván důraz na rozvoj osobnosti v buddhistických hodnotách a v souladu s místní kulturou a přírodou. Termín je typický pro Bhútán a od sedmdesátých let 20. století funguje jako vzor pro dobré vládnutí. Jeho počátky můžeme objevit už v prvním právním kodexu státu z roku 1729.⁷⁶ Dle Nováčka řadíme mezi další indikátory udržitelného rozvoje Index lidského rozvoje, Panel udržitelnosti, Index environmentální výkonnosti, Index environmentální udržitelnost a mnoho dalších.⁷⁷ Není překvapením, že hrubý domácí produkt (HDP), běžně určující vývoj ekonomiky v evropsko-americkém světě do této kategorie nepatří. HDP neurčuje přesně kvalitu života, „pouze“ ekonomický vývoj země.⁷⁸ Bhútán je krásný příklad nesouladu HDP a hrubého národního

---

⁷⁰ SCHROEDER, K.: *c. d.*, s. 36.

⁷¹ Zdroj National Portal of Bhutan uvádí ještě třetí část politického systému na místní úrovni (local government), Thromde Tshogde. NATIONAL PORTAL OF BHUTAN: *How government works*. Dostupné z: <https://www.gov.bt/how-government-works/> [26. 3. 2023].

⁷² MATHOU, T.: *The politics of Bhutan*, *c. d.*, s. 244.

⁷³ Většina území země je oblast horských pásem s častým výskytem povodní a zemětřesení. Moderní infrastruktura je v zemi velmi obtížná, ale na její realizaci se pracuje. UKAI, A. K.: *c. d.*, s. 11.

⁷⁴ NOVÁČEK, P.: *Udržitelný rozvoj*. Olomouc 2012, s. 271.

⁷⁵ SCHROEDER, K.: *c. d.*, s. 21.

⁷⁶ UKAI, A. K.: *c. d.*, s. 5.

⁷⁷ NOVÁČEK, P.: *c. d.*, s. 259-282.

⁷⁸ NOVÁČEK, P.: *c. d.*, s. 259.

šťestí (GNH). White přiřadil Bhútánu osmé pořadí, co se týče Satisfaction with Life Index⁷⁹ a Tanaka a Tokimaksu mu přiřadili 132. místo v Human Development Index (Index lidského rozvoje).⁸⁰ Pokud hovoříme o hrubém domácím produktu, Bhútán se umístil na 102. pozici.⁸¹ Nelze srovnávat hrubé národní štěstí s jinou zemí, protože tento koncept patří výhradně Bhútánu.⁸²

Hrubé národní štěstí pojaté jako indikátor je založen na sedmi okruzích, jejichž průměr tvoří samotný indikátor:

- *ekonomická pohoda (wellness),*
- *environmentální pohoda,*
- *fyzická pohoda,*
- *psychická pohoda,*
- *pohoda na pracovišti,*
- *sociální pohoda,*
- *politická pohoda.*⁸³

---

⁷⁹ WHITE, A. G.: *A Global Projection of Subjective Well-Being: A Challenge to Positive Psychology?* In: Psychtalk. 2006, 56, s. 17-20.

⁸⁰ TANAKA, S. - TOKIMATSU, K.: *Social Capital, Subjective Well-Being, and Happiness: Evidence from a Survey in Various European and Asian Countries to Address the Stiglitz Report.* In: *Modern Economy.* 2020, 11, s. 322-348.

⁸¹ THE WORLD BANK: *GDP per capita, PPP.* Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?year_high_desc=true [9. 1. 2023].

⁸² UKAI, A. K.: *c. d.*, s. 6.

⁸³ NOVÁČEK, P.: *c. d.*, s. 271.

Každý okruh má své indikátory a dimenze, jejichž počet dosahuje čísla 69 a je podložen kvantitativním výzkumem, konkrétně metodou dotazníkového šetření. Schroeder popisuje devět okruhů, ale pro doplnění přidává informaci, že nejdůležitější zásady jsou ukryty pod čtyřmi pilíři:

- *udržitelný a spravedlivý sociální a hospodářský rozvoj,*
- *ochrana životního prostředí,*
- *zachování a podpora kultury,*
- *dobrá správa věcí veřejných.*⁸⁴

Samotná podstata tohoto konceptu, případně indexu, se možná jeví jako složitá, ale pro jednodušší orientaci v systému je vhodné porovnat tyto pilíře a okruhy se základními hodnotami kultury *Drukpa*⁸⁵ pro objevení souvislostí.

Je otázkou, jak moc je tento indikátor objektivní, protože používá velmi subjektivní pojem štěstí, jenž je velmi těžké charakterizovat. Pojem štěstí je možné přirovnat k demokracii, protože také nemá jednu světově uznávanou definici a každá vláda si ji upravuje ke svému prospěchu. Je tedy možné vidět cestu ke zneužívání moci. Na druhou stranu se jedná o velmi zajímavý indikátor, který by určitě v případě jeho zvolení jako hlavního ukazatele vývoje země změnil pořadí určené hrubým domácím produktem. Mohl by také změnit myšlení společnosti a zabránit některým moderním jevům např. *overtourism*, *fast fashion* a *food waste*.⁸⁶

---

⁸⁴ SCHROEDER, K.: *c. d.*, s. 25-26.

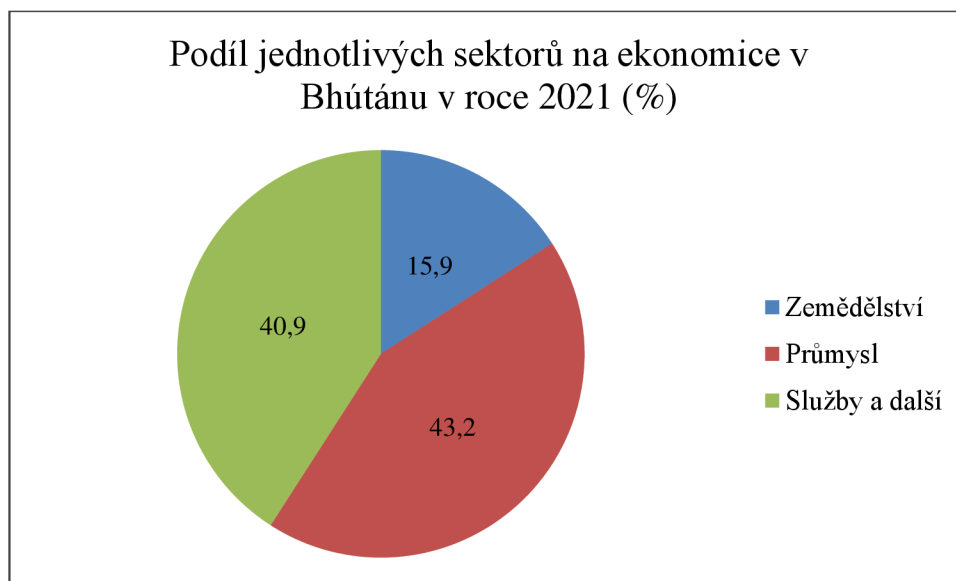
⁸⁵ Viz kapitola Politický systém v Bhútánu.

⁸⁶ NOVÁČEK, P.: *c. d.*, s. 272.

4.4 Ekonomika země

Stát v posledním století prochází obrovskou změnou. Z relativně zemědělského a chudého státu se během dalších let může stát bohatá a vyspělá země. Ekonomika a HDP dlouhodobě a poměrně rychle roste.⁸⁷

Podíly jednotlivých sektorů na ekonomice Bhútánu můžeme sledovat v grafu 1.

Graf 1 Podíl jednotlivých sektorů na ekonomice v Bhútánu v roce 2021 (%)⁸⁸

Bhútánská ekonomika se řadí mezi malé. HDP v zemi částečně závisí na hydroenergetice, která tvoří jednu pětinu celého HDP.⁸⁹ V koláčovém grafu 1 lze vidět podíl průmyslu na HDP země, který dosahuje 43,2 %. Jedna pětina HDP, kterou v zemi představuje hydroenergetika, ukazuje na minimální zastoupení průmyslu, pokud nepočítáme jeho hydroenergetickou část.⁹⁰ Díky tomu Bhútán patří mezi nejekologičtější země na světě, protože 99,5 % energie pochází z vodních zdrojů a 0,5 % představují dovážené palivo, zejména pro automobilový průmysl.⁹¹

⁸⁷ THE WORLD BANK: *GDP per capita, PPP (current international \$) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=BT> [14. 2. 2023].

⁸⁸ UN DATA: *UN Data Bhutan 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/bt.html> [7. 3. 2023]. Vlastní zpracování grafu.

⁸⁹ ALAM, F. et al.: *c. d.*, s. 586-591.

⁹⁰ Pro srovnání přidám data z Indie a Nepálu. Procentuální zastoupení sektorů na ekonomice Indie: zemědělství – 17,7 %, průmysl 29,1 %, služby a jiné 53,1 %. UN DATA: *UN Data India 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/in.html> [7. 3. 2023]. Procentuální zastoupení sektorů na ekonomice Nepálu: zemědělství 27,5 %, průmysl 15,1 %, služby a jiné 57,4 %. UN DATA: *UN Data Nepal 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/np.html> [7. 3. 2023].

⁹¹ ALAM, F. et al.: *c. d.*, s. 586-591.

Hydroenergetický potenciál v zemi dosahuje přibližně dvaceti pěti násobku současné výroby, což evokuje současné a budoucí hydroenergetické projekty. Zdroje se v budoucnosti elektrické energie z hydroelektráren ne vždy shodují v čísle, ale jedná se o pozitivní názory. Momentálně v Bhútánu existuje několik menších elektráren a čtyři větší, které vyrobí přibližně 1500 MWh. Spotřeba elektrické energie v Bhútánu se pohybuje kolem 300 MWh, ale každý rok se zvyšuje o přibližně 17 %. Zvýšení souvisí s postupnou industrializací a modernizací. Od roku 2020 by měla být elektrická energie dostupná 100 % populace.⁹² V případě odlehlých oblastí, které nelze z geografických důvodů zásobovat elektrinou pocházející z hydroenergetiky, dochází k vytváření jiných způsobů výroby elektrické energie.⁹³ Světová banka dokládá informaci o dostupnosti elektrické energie v roce 2023. Udává 100% dostupnost od roku 2020 tak, jak bylo naplánováno.⁹⁴

V roce 2016 se konala mezinárodní konference v Austrálii, na které se řešila problematika bhútánského potenciálu v hydroenergetice, a zde projednávané projekty nových hydroelektráren byly schváleny.⁹⁵ Bhútán může v hydroenergetice v budoucnu dosahovat téměř neomezené výroby a do roku 2020 má prodávat do Indie 60 000 MWh.⁹⁶ Tyto hodnoty by měly zajistit dostatečné příjmy země pro další rozvoj a také pro kompenzaci narušení životního prostředí, které plánované výstavby převážně přehradního charakteru jistě způsobí. Zájem o zvýšení výroby levné elektrické energie roste, protože už při relativně nízkém množství elektrické energie dokáže Bhútán vyvést 80 %. Jedná se hlavně o Indii a Bangladěš, které mají nedostatek levné elektrické energie z důvodů absence vodních toků s hydroenergetickým potenciálem. Tyto země představují kromě odběratelů, také investory.⁹⁷

Ekonomika se v zemi dělí na veřejný a soukromý sektor. Projekty typu výše zmíněného hydroenergetického charakteru se řadí k veřejnému sektoru, zatímco turismus patří převážně do soukromého sektoru. Ačkoliv jsou oblasti cestovního ruchu např. ubytování a stravování

---

⁹² THE WORLD BANK: *Bhutan, c. d.*, [21. 03. 2023].

⁹³ TSERING S., TAMANG, B.: *c. d.*, s. 3.

⁹⁴ THE WORLD BANK: *Bhutan, c. d.*, [21. 03. 2023].

⁹⁵ Hodnotu 30 000 MWh uvádí zdroj: TSERING S., TAMANG, B.: *c. d.*, s. 3.

Ale zdroj: ALAM, F. et al.: *c. d.*, s. 586-591, uvádí hodnotu 28 000 MWh.

⁹⁶ ROYAL GOVERNMENT OF BHUTAN: *Bhutan 2020: A Vision for Peace, Prosperity and Happiness*. Dostupné z: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/bhu151334.pdf> [18. 11. 2023].

⁹⁷ ALAM, F. et al.: *c. d.*, s. 586-591.

v Bhútánu převážně vlastněny soukromými osobami, cestovní ruch je kontrolován státním orgánem Turistickou radou Bhútánu.⁹⁸

Vzhledem ke vztahu k životnímu prostředí není těžký průmysl a strojírenství cílem cesty bhútánského rozvoje. Veškerý těžký průmysl a strojírenství nalezneme ve městě Phuntsholing, nacházejícím se na hranici s Indií. Jeden z nejlidnatějších států světa byl a stále je hlavním obchodním partnerem Bhútánu, pokud se jedná o vývozní i dovozní politiku. Bhútán nemá příliš velké zásoby uhlí, ale na svou potřebu jsou dostačující. Toto nelze tvrdit o tekutém palivu. Veškeré zásoby jsou dováženy, opět zejména z Indie. Ačkoliv se Bhútán snaží o samostatné fungování státu, např. kontrolou modernizace a industrializace, nelze zemi považovat za schopnou samostatné existence. Indie je díky investicím do hydroenergetiky a dlouhodobé pomoci velmi důležitým partnerem.

Hlavní město Thimphu bychom mohli přiřadit mezi finanční centra. V hlavním městě nalezneme veškerý typ infrastruktury včetně bank, škol a zdravotnických zařízení. Centrum turismu musíme rozdělit mezi města Thimphu a Paro. Město Paro je známé zejména díky jedinému civilnímu letišti v zemi, které je vstupní branou do země pro turisty z většiny zemí světa.⁹⁹

Zemědělství je dalším důležitým faktorem ovlivňujícím HDP. Množství půdy určené k zemědělství se pohybuje kolem sedmi procent, přičemž pouze 2,9 % představuje orná půda.¹⁰⁰ Nízké číslo způsobuje např. zalesnění země, které musí představovat minimálně 60 % území.¹⁰¹ V roce 2013 plocha zalesnění představovala přibližně 70,5 %. Jedná se o listnaté a smíšené lesy.¹⁰² Pěstované plodiny a chovaná zvířata představují grafy 2 a 3.

Z grafu 2 můžeme vyčíst převahu rostlinné produkce související s vegetariánstvím, které je z náboženských důvodů v zemi populární. Problém tkví v porážce masa, ne v jeho samotném požívání.¹⁰³

---

⁹⁸ RINZIN, Ch. et al.: *Ecotourism as a mechanism for sustainable development: the case of Bhutan*. In: *Environmental Sciences*, 2007, 4, s. 110.

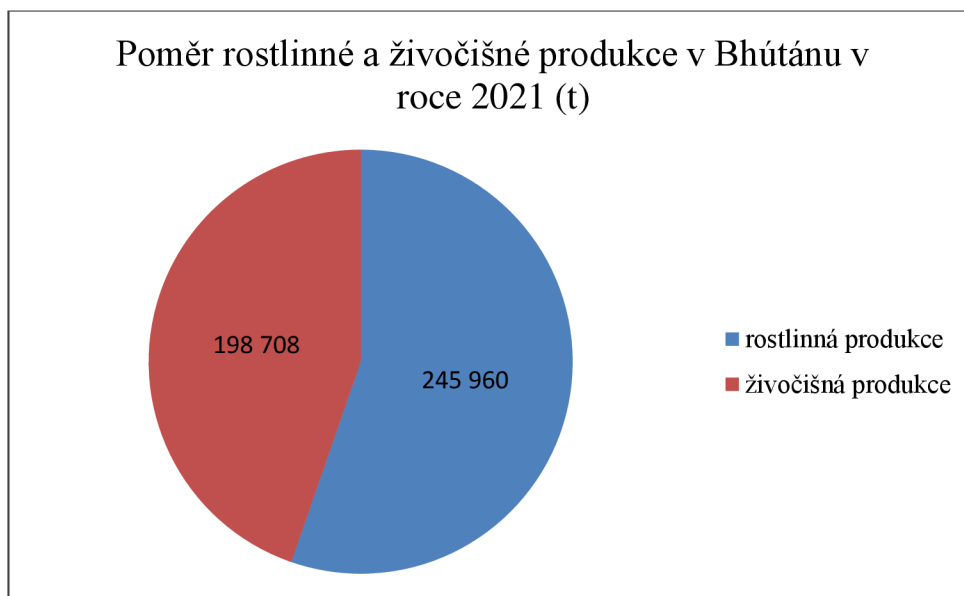
⁹⁹ UKAI, A. K.: *c. d.*, s. 9.

¹⁰⁰ NEUHOFF, D. et al.: *Organic agriculture in Bhutan: potential and challenges*. In: *Organic agriculture 2014*, 4, s. 212.

¹⁰¹ NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *Article 5, c. d.*, [8. 3. 2023].

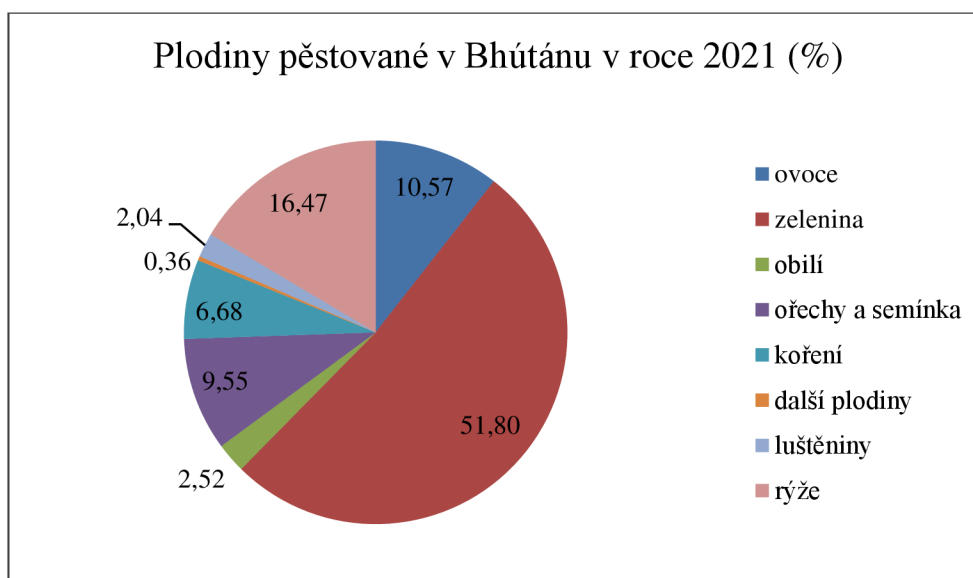
¹⁰² NEUHOFF, D. et al.: *c. d.*, s. 211.

¹⁰³ MIYAMOTO, M. et al.: *Animal Slaughter and Religious Nationalism in Bhutan*. In: *Asian Ethnology*. 2021, 80, s. 128.

Graf 2 Poměr rostlinné a živočišné produkce v Bhútánu v roce 2021 (t)¹⁰⁴

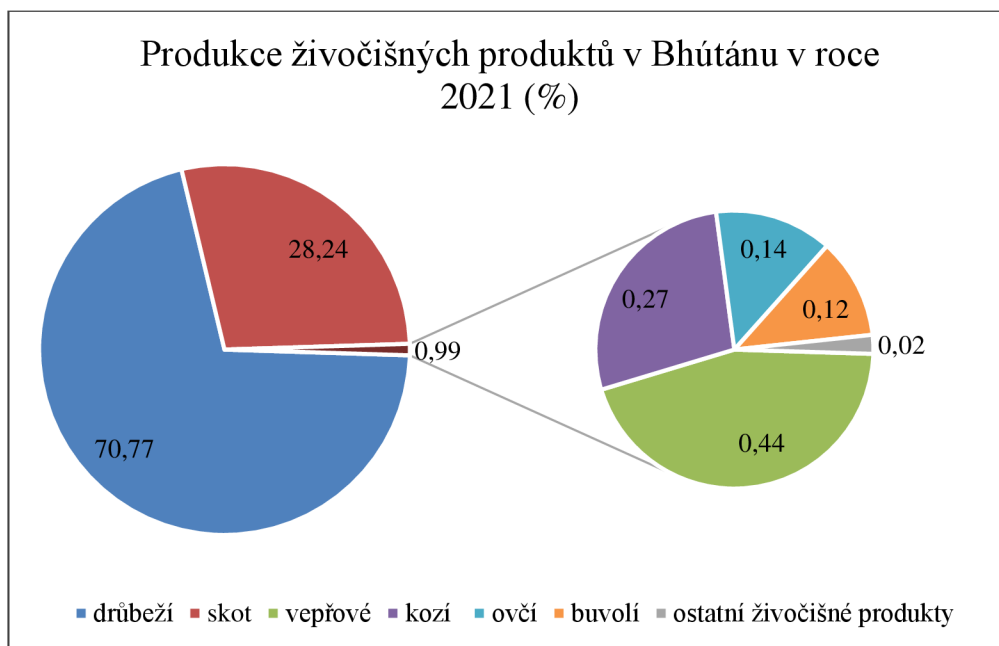
V grafu 3 vidíme převahu zeleniny nad ovocem, což by mohlo být způsobeno rozdíly v nadmořských výškách, a ne příliš vhodné podmínky pro pěstování teplomilných druhů ovoce na většině území. Vysoké procento je věnováno rýži, která je jednou z hlavních součástí každodenního stravování.

Graf 3 Plodiny pěstované v Bhútánu v roce 2021 (%)¹⁰⁵

¹⁰⁴ FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS: *Faostat – Crops and livestock products*. Dostupné z: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> [15. 3. 2023]. Vlastní zpracování grafu.

Z živočišných produktů převažuje drůbež a skot, jak lze pozorovat v grafu 4. Rai pojednává o různých způsobech zpracování masa a tradičních pokrmech, které s vegetariánstvím spojit nelze.¹⁰⁶

Graf 4 Produkce živočišných produktů v Bhútánu v roce 2021 (%)¹⁰⁷

Překvapivým zjištěním bylo hojné zastoupení produkce tabáku,¹⁰⁸ která se s modernizací zvyšuje. Bhútánu náleží prvenství v kontrole používání tabáku, jejíž počátky nalezneme v 18. století. Současnou situací se zabývá Ugen a poukazuje na nárůst používání tabáku téměř ve všech skupinách obyvatelstva, kromě občanů v náboženských institucích.¹⁰⁹ Užívání nikotinových produktů je na většině míst zakázáno.¹¹⁰ Výjimkou jsou dle Světové zdravotnické organizace (WHO) bary, hospody a kavárny.¹¹¹

¹⁰⁵ FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS: *c. d.*, [15. 3. 2023]. Vlastní zpracování grafu.

¹⁰⁶ RAI, A. K. et al.: *c. d.*, s. 105-108.

¹⁰⁷ FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS: *c. d.*, [15. 3. 2023]. Vlastní zpracování grafu.

¹⁰⁸ 213,06 tun v roce 2021. Tamtéž, [15. 3. 2023].

¹⁰⁹ UGEN, S.: *Bhutan: the world's most advanced tobacco control nation?* In: *Tobacco Control*. 2003, 12, s. 431.

¹¹⁰ Dle dat z 31. 12. 2020. WORLD HEALTH ORGANIZATION: *WHO report on the global tobacco epidemic, 2021, Country profile Bhutan* (dále jen *WHO report on the global tobacco epidemic, 2021, Country profile Bhutan*). Dostupné z: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/country-profiles/tobacco/who_rgte_2021_bhutan.pdf?sfvrsn=b6061cc2_5&download=true [1. 11. 2023].

¹¹¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION: *WHO report on the global tobacco epidemic, 2021, Country profile Bhutan*, *c. d.*, [1. 11. 2023].

V rámci modernizace a industrializace je potřeba se zabývat rozvojem komunikačních sítí, které Bhútán ve spolupráci se Světovou bankou vyvíjí. TechPark Thimphu je první spolupráce veřejného a soukromého sektoru fungující od roku 2010. Jedná se o IT park sloužící k rozvoji telekomunikačních sítí v zemi.¹¹²

4.5 Doprava

Dopravní situace je klíčová pro rozvoj země. Geografický terén propojení měst ztěžuje, ale země se snaží situaci zlepšit. Práce se soustředí na dopravu v největších městech samostatně, protože vytvoření funkční infrastruktury v geografických podmínkách Bhútánu není možné. Počasí, kvalita cest a dopravní prostředek velmi ovlivňuje čas strávený na cestě stejně jako pohodlnost cestování.

Doprava v Phuntsholingu se v posledních letech zahušťuje. Nejběžnějším dopravním prostředkem jsou motorová vozidla, konkrétně automobily, jejichž počet za posledních několik let mnohonásobně vzrostl. Pěší chůze a doprava na jízdním kole není dobrou volbou z bezpečnostních důvodů, protože ve městě chybí infrastruktura pro tyto typy dopravy. Vzhledem k levné a ekologické elektrické energii by mohly být elektrické automobily příjemným řešením problému zvyšujících se emisí z dopravy.¹¹³

V hlavním městě počet obyvatel roste přibližně o 12 % ročně. Počet automobilů se zvyšuje ještě rychleji. Thimphu tedy trpí znečištěním ovzduší a rychlou urbanizací. Město se řadí k malým, ale rychlost vývoje způsobuje šok pro životní prostředí i obyvatele. Bhútán se snaží zlepšit tuto situaci, a proto vznikl tzv. *pedestrian day*.¹¹⁴ Jak moc tento krok obyvatelstvo podporuje je otázkou, kterou se podrobně zabývají autoři Ahmed a Sithey.¹¹⁵ Lidé si převážně vybírají motorová vozidla a hromadnou dopravu. Existuje podrobný výzkum pohybu osob v Thimphu, který ukazuje, že lidé nejčastěji cestují za prací a studiem. Kromě výše zmíněných dopravních prostředků jsou v obou městech populární taxi služby.¹¹⁶

---

¹¹² THIMPHU TECHPARK: *Thimphu TechPark*. Dostupné z: <https://thimphutechpark.bt/> [14. 2. 2023].

¹¹³ CHHETRI, D. M. et al.: *Green Urbanism: Adopting Sustainable Transport in Phuntsholing City*. In: *Bhutan Journal in research & development, Special Edition*. 2022, s. 213-216.

¹¹⁴ AHMED, I. – SITHEY, G.: “*Pedestrian day*” experience in Thimphu, Bhutan. In: *Transport and Communications Bulletin for Asia and the Pacific*. 2013, 82, s. 62-64.

¹¹⁵ Určitá část města je v konkrétní den přístupna pouze chodcům a veřejné službě, např. záchranná služba. Tento den se mění. AHMED, I. – SITHEY, G.: *c. d.*, s. 61-71.

¹¹⁶ NIDUP, T. – DORJI, Y.: *Study on the Need of a Green Transport System in Thimphu City*. In: *Diverse Journal of Multidisciplinary Research*. 2020, 2, s. 1-6.

Hromadná doprava započala svou existenci v roce 2009 v Thimphu a v Phuntsholingu v roce 2010. Pod počátkem hromadné dopravy v Phuntsholingu si můžeme představit dva autobusy, které jezdily na jedné lince do vedlejšího malého města Pasakha.¹¹⁷ Dnes v obou městech převažují autobusy nad ostatními druhy dopravních prostředků hromadné dopravy.¹¹⁸ Síť je poměrně hustá a využívají ji převážně pracující muži produktivního věku a studenti.¹¹⁹

Kromě pozemního přesunu obyvatel musíme zmínit také leteckou dopravu. V zemi existuje jedno civilní letiště, nacházející se ve městě Paro. Přistání a vzlet na tomto letišti je velmi náročný, a proto existují speciální školení, které piloty na náročné horské prostředí připravují.¹²⁰ Bhútán provozuje dvě letecké společnosti *Bhutan Airlines*¹²¹ a *Drukair Royal Bhutan Airlines*.¹²²

4.6 Obyvatelstvo

Země má nízký počet obyvatel pohybující se kolem 770 000.¹²³ Hustota zalidnění je nerovnoměrná, protože se země rozkládá na velmi rozdílných nadmořských výškách a zeměpisných šířkách. Obyvatelstvo žije především v nízkých nadmořských výškách, ale život v horách není výjimkou, jak lze pozorovat v obrázku 3. Sporné území je vyznačeno šedě a není v kartogramu zahrnuto.

---

¹¹⁷ SHARMA, B. et al.: *Analysis and evaluation of mass transit in Phuentsholing*. In: *6 th Atrans Symposium Young Researcher's Forum*. Bangkok 2013, s. 195.

¹¹⁸ Pravděpodobně z ekonomických důvodů. Autobusy se spalovacím, nebo vznětovým motorem jsou levnější počáteční investicí, ale oproti tramvajové síti nejsou ekologické. Tramvajová síť také vyžaduje vhodný terén, který při obrovských rozdílech v nadmořské výšce není přívětivý.

¹¹⁹ SHARMA, B. et al.: *c. d.*, s. 195-197.

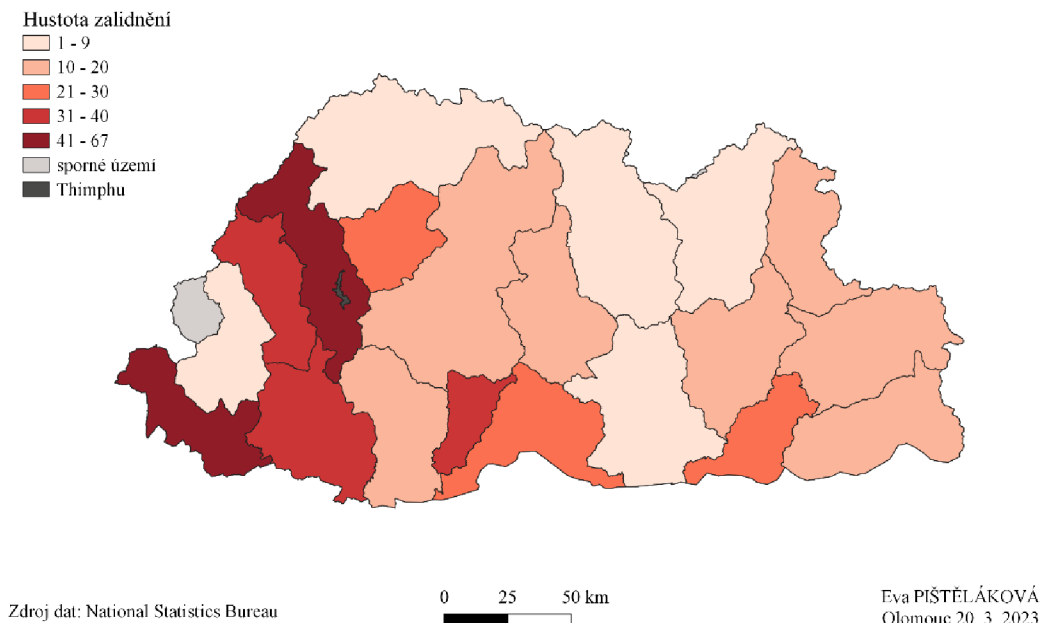
¹²⁰ AVIATIONFLY: *How to become a pilot in Bhutan in 2022*. Dostupné z: <https://www.aviationfly.com/how-to-become-a-pilot-in-bhutan/> [28. 02. 2023].

¹²¹ BHUTAN AIRLINES: *Our destination*. Dostupné z: <http://www.bhutanairlines.bt/about-us/routes/our-destinations> [28. 02. 2023].

¹²² DRUKAIR ROYAL BHUTAN AIRLINES: *Where We Fly*. Dostupné z: <https://www.drukair.com.bt/Plan/Where-We-Fly> [28. 02. 2023].

¹²³ THE WORLD BANK: *Bhutan, c. d.*, [21. 03. 2023].

Hustota zalidnění Bhútánu v roce 2017

Obrázek 3 Hustota zalidnění Bhútánu v roce 2017¹²⁴

Informace o obyvatelstvu jsou známé díky sčítání lidu, které je běžnou praxí od roku 1891. Většina obyvatel jsou Bhútánci. Menšiny, kterým se často říká *Lhotshampa*,¹²⁵ se vyskytují v provinciích na jihu země. Problematikou menšin v zemi, včetně jejich historie, se zabývá Hutt.¹²⁶ Hlavním náboženstvím v zemi je mahájánový buddhismus, ale zejména v jižních provinciích nalezneme vyznavače hinduismu. Jediným oficiálním jazykem je *Dzongha*, jenž se používá při oficiálních příležitostech. Angličtina je v zemi běžná a často se používá ve vzdělávání. Pro starší generaci může být jazyková bariéra problémem.¹²⁷

Obyvatelé žijí převážně vesnickým způsobem života. Ale v moderní době je urbanizace velkým trendem zejména v okolí hlavního města Thimphu a průmyslového centra Phuntsholing. Urbanizace dosahovala v roce 2005 30,9 % a v roce 2017 37,8 %.¹²⁸

¹²⁴ Zpracováno v programu QGIS. Zdroj dat: NATIONAL STATISTICS BUREAU: *Population* (dále jen *Population*). Dostupné z: <https://www.nsb.gov.bt/bhutan-interactive-data-portal/population/> [23. 3. 2023]. Zdroj podkladových vrstev: NEXTGIS: c. d., [21. 3. 2023].

¹²⁵ Obyvatelé zejména Indie, Bangladéše a Nepálu.

¹²⁶ HUTT, M.: *Ethnic Nationalism, Refugees and Bhutan*. In: *Journal of Refugee Studies*. 1996, 4, s. 397-420.

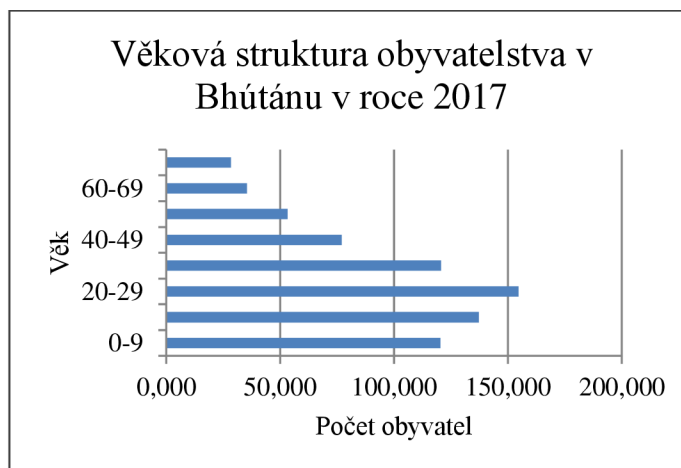
¹²⁷ Tamtéž, s. 400.

¹²⁸ NATIONAL STATISTICS BUREAU: *Rural – urban migration and urbanization in Bhutan*. Thimphu 2020, s. 44.

Věková pyramida Bhútánu je velmi rozdílná od Číny¹²⁹ a podobná věkové struktuře Indie.¹³⁰ V případě rozdělení obyvatelstva do věkových pyramid by se Bhútán zařadil dle grafu 5 do stacionárního typu. To znamená, že počet obyvatel v produktivním věku je podobný počtu obyvatel v předproduktivním věku díky snižování míry porodnosti a kojenecké úmrtnosti. Zároveň se zvyšuje průměrný věk a tím i počet obyvatel v postproduktivním věku. Problém stárnoucí populace v Bhútánu není hrozbou, tak jako je tomu např. v Číně.¹³¹ Následující tabulka 1 a graf 5 zobrazují věkové rozdělení obyvatelstva.

Tabulka 1 Věková struktura obyvatelstva Bhútánu v roce 2017¹³²

Věk	Věková struktura obyvatelstva
0-9	120 465
10-19	137 238
20-29	154 695
30-39	120 729
40-49	77 028
50-59	53 211
60-69	35 365
70+	28 410

Graf 5 Věková struktura obyvatelstva v Bhútánu v roce 2017¹³³

¹²⁹ Populační pyramida Číny se řadí k regresivnímu typu.

¹³⁰ V případě srovnání věkové pyramidy Bhútánu a Indie je třeba uvažovat několikanásobně vyšší počet obyvatel Indie oproti Bhútánu.

¹³¹ HALAS, M. et al.: *Základy humánní geografie 1 Geografie obyvatelstva*. Olomouc 2013, s. 48-49.

¹³² CITY POPULATION: *Bhutan: Administrative Division*. Dostupné z: https://www.citypopulation.de/en/bhutan/admin/?fbclid=IwAR0iaCetb5HZHIQ41XWb_oa55y_15SEcbhaeUh6_rh9-sCUmWf5NBuZb0rE [21. 3. 2023]. Vlastní zpracování tabulky.

Kvalita života se zvyšuje, jak ukazuje zvyšování hodnoty indexu HDI,¹³⁴ snižování úmrtnosti novorozenců¹³⁵ a snižování počtu obyvatel v chudobě.¹³⁶ O rozvoji svědčí také počet narozených dětí na 1 000 obyvatel¹³⁷ a počet narozených dětí na 1 000 žen v produktivním věku.¹³⁸ Oba indikátory se za poslední roky snižují kvůli snížení hrubé míry úmrtnosti¹³⁹ a využívání moderní antikoncepce mezi ženami ve věku 15 – 45 let. Zvyšování očekávané délky života při narození roste¹⁴⁰ a s tím souvisí i zvyšování počtu žen, které se dožijí věku 65 let.¹⁴¹ Celkově demografické ukazatele dokládají zlepšování životních podmínek, zdravotnictví a přístupu k informacím.

Vzdělávání je velmi důležitou oblastí, která prochází obrovským rozvojem a obyvatelstvo velmi ovlivňuje. Problém nedostatku vzdělávacích institucí, případně jejich nedostupnost je řešena zlepšením infrastruktury a celkovou modernizací země. Nedostatek vysokoškolského vzdělávání je řešen vzděláváním obyvatel v zahraničí, zejména v Indii, Kanadě a Austrálii a následnou tvorbou vlastního vzdělávacího systému.¹⁴²

4.7 Turismus v Bhútánu

Historie cestování do a z Bhútánu, je celkově naprosto odlišná než v Evropě. Bhútán fungoval jako stát naprosto uzavřeně a samostatně až do poloviny 20. století, kdy navázal vztahy s Indií. Otevírání zbytku světa je fenoménem hlavně posledních desetiletí 20. století a 21. století. Dosavadní uzavřenost nebyla v mnoha oblastech udržitelná. V zemi chybělo vzdělání, které způsobilo nedostatky v dalších oblastech včetně zdravotnictví. Postupně

---

¹³³ CITY POPULATION: *c. d.*, [21. 3. 2023]. Vlastní zpracování grafu.

¹³⁴ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: *Human Development Index (HDI)*. Dostupné z: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> [21. 3. 2023].

¹³⁵ THE WORLD BANK: *Mortality rate, infant (per 1,000 live births) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?locations=BT> [21. 3. 2023].

¹³⁶ Chudoba = osoba má na veškeré výdaje za den 2,15 dolarů, nebo méně. THE WORLD BANK: *Poverty headcount ratio at \$2.15 a day (2017 PPP) (% of population)*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/bhutan?view=chart> [22. 3. 2023].

¹³⁷ THE WORLD BANK: *Birth rate, crude (per 1,000 people) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN> [22. 3. 2023].

¹³⁸ NATIONAL STATISTICS BUREAU: *Population, c. d.*, [22. 3. 2023].

¹³⁹ THE WORLD BANK: *Death rate, crude (per 1,000 people)*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN> [22. 3. 2023].

¹⁴⁰ THE WORLD BANK: *Life expectancy at birth, total (years) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=BT> [21. 3. 2023].

¹⁴¹ Data k mužské populaci v tomto indikátoru nejsou dostupná. THE WORLD BANK: *Survival to age 65, female (% of cohort)*. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TO65.FE.ZS?end=2021&most_recent_value_desc=true&start=1961&view=map&year=2008 [21. 3. 2023].

¹⁴² Osobní komunikace, 10. 10. 2022, Olomouc. Respondent 2.

otevírání ostatním zemím přineslo cestovní ruch a turismus jako nový zdroj financí pro celkový rozvoj země.¹⁴³

Turismus začal být v Bhútánu populární na konci druhé poloviny 20. století, kdy se v zemi začal objevovat internet a televize. Do té doby cestovní ruch v zemi téměř neexistoval.¹⁴⁴ V dnešní době je Bhútán poměrně běžnou, ale drahou destinací.¹⁴⁵ Cestovní ruch je v zemi silně regulovaný a kontrolovaný. Existují cestovní agentury, bez kterých se do Bhútánu nelze dostat. Politika cestovního ruchu se nazývá se *high value, low volume*, což znamená regulovaný počet turistů každý rok a také finanční náročnost turismu v Bhútánu. Zjednodušeně, cestovní ruch je v zemi založen na vysokých nákladech na cestování a nízkém počtu turistů. Počet turistů se s postupem času zvyšuje stejně jako finanční náročnost cestování. Tímto způsobem je zajištěn příjem peněz a zároveň je zachována podstata Bhútánu.¹⁴⁶

Turismus tvoří velkou část HDP Bhútánu, i když je značně omezený množstvím turistů. Důvodem je již zmíněná politika *high value, low volume*, a skutečnost, že se jedná o malou zemi s nízkým počtem obyvatel.¹⁴⁷ Dříve byl turismus pod vládní kontrolou, ale po období poloautonomie se turismus od roku 1991 stal součástí soukromého sektoru. Pro jeho kontrolu vznikl úřad *Tourism Council of Bhutan* (TCB),¹⁴⁸ jehož publikace jsou v této práci často citovány. Cestovní ruch je v zemi podporován od konce 20. století, kdy byl vstup do země umožněn jen malému množství turistů. V roce 1974 celkový počet turistů dosahoval čísla 287.¹⁴⁹ Celkový počet turistů od roku 1995 do roku 2018 ve studii uvádí Tariqul Islam. Počet turistů převážně stoupal až na výjimky zejména v letech 2001 a 2002.¹⁵⁰ Snížení počtu turistů bylo vinou špatného technického stavu letadel společnosti Druk Air, které snížilo frekvenci letů, teroristického útoku na „dvojčata“ v USA, špatných zahraničních vztahů s Indií (hrozby

---

¹⁴³ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V DILLÍ (INDIE): *Souhrnná teritoriální informace Bhútán. Velvyslanectví ČR v Dillí 25. 7. 2022 12:24* (dále jen *Souhrnná teritoriální informace Bhútán* cit. 4. 1. 2023). Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/bhutan> [4. 1. 2023].

¹⁴⁴ Češi začali do země jezdit až kolem roku 2005.

¹⁴⁵ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V DILLÍ (INDIE): *Souhrnná teritoriální informace Bhútán. Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Dillí (Indie) ke dni 23. 8. 2019*. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/bhutan> [30. 8. 2022].

¹⁴⁶ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V DILLÍ (INDIE): *Souhrnná teritoriální informace Bhútán* cit. 4. 1. 2023, c. d., [4. 1. 2023].

¹⁴⁷ NYAUPANE, G. P. – TIMOTHY, D. J.: *Power, regionalism and tourism policy in Bhutan*. In: *Annals of Tourism Research*, 2010, 37, s. 979.

¹⁴⁸ DEPARTMENT OF TOURISM: *Bhutan*. Dostupné z: <https://www.tourism.gov.bt/> [20. 3. 2023].

¹⁴⁹ NYAUPANE, G. P. – TIMOTHY, D. J.: c. d., s. 978.

¹⁵⁰ TARIQUL ISLAM, M. et al.: c. d., s. 4.

válečného konfliktu) a problémů s uprchlíky z Nepálu.¹⁵¹ Stále však nemůžeme hovořit o vysokém počtu, či dokonce o myšlence *overtourismu*. Období pandemie Covid-19 tabulka 2 neuvádí.¹⁵²

Dle výše zmíněné studie jsou lidé ochotni podporovat udržitelnost turismu v zemi a v mnoha případech je možné říci, že koncept udržitelnosti vytvořený vládou dokonce vyžadují. Studie se věnuje konceptu *high value, low volume (impact)*. Slovo *impact* (dopad) je také v menší míře používán. Nízký dopad cestovního ruchu na zemi jako celek je podpořen nízkým počtem turistů.¹⁵³

Koncept *high value, low volume* je politikou a stěžejní myšlenkou udržitelného rozvoje turismu v Bhútánu, proto je nutné věnovat se jí podrobně. Jedná se o politiku nízkého objemu (počtu) turistů, ale s vysokým výnosem z turismu. Díky této politice je možné jako turista do země cestovat, ale za vyšší finanční obnos. Turisté jsou pod kontrolou průvodců, kteří zabezpečují ochranu veškerého bohatství země. Zamezují např. pohybu turistů na zakázaných místech a odhazování odpadků. Zároveň se jedná o zvýšení příjmu do státní pokladny, protože návštěva země stojí 200 \$ na noc, přičemž částka obsahuje pouze *Sustainable Development Fee*.¹⁵⁴ Dále je nutné zaplatit obvyklé výdaje při cestování, např. ubytování, stravu, vízum, průvodce, cestovní pojištění, dopravu do země a místní dopravu.¹⁵⁵ Před vydáním *Tourism Levy Act of Bhutan 2022*,¹⁵⁶ neboli Bhútánského zákona o daních z cestovního ruchu, částka dosahovala výše 250 dolarů za noc, ale obsahovala základní výdaje typu ubytování, strava a služby průvodce.¹⁵⁷ Proto je cestování dražší, než bylo doposud, ačkoliv to na první pohled cena neevokuje.¹⁵⁸ Nižší ceny pro děti a turisty z Indie uvádí dokument *The Tourism Rules and Regulations 2022*,¹⁵⁹ přičemž se jedná o slevu 92,5 %, ¹⁶⁰ pokud se jedná o indického turistu. Podrobnější vývoj tarifního systému je popsán v tabulce 2.

---

¹⁵¹ MATHOU, T.: *Bhutan in 2001, At the crossroad*. In: *Asian Survey*, 2002, 42, s. 192-197.

¹⁵² TARIQUL ISLAM, M. et al.: *c. d.*, s. 4.

¹⁵³ TARIQUL ISLAM, M. et al.: *c. d.*, s. 4.

¹⁵⁴ Poplatek za udržitelný rozvoj.

¹⁵⁵ PARLIAMENT OF BHUTAN: *Tourism Levy Act of Bhutan 2022, Chapter two*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_eTgzI6X8_Tourism%20Levy%20Act%20of%20Bhutan%202022.pdf [20. 3. 2023].

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Částka 250 dolarů za noc obsahovala nejnižší kvalitu ubytování, stravy, výletů apod. Pokud by měl turista zájem, mohl si připlatit za nadstandartní služby.

¹⁵⁸ DRUKASIA: *Visa to Bhutan*. Dostupné z: <https://www.drukasia.com/bhutan-visa/bhutan-visa-tariff/> [20. 3. 2023].

¹⁵⁹ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *The Tourism Rules and Regulations 2022, Chapter 2, Tourism Levy*. Dostupné z:

Tabulka 2 Vývoj turistického paušálního systému¹⁶¹

Datum	Typ změny	Kultura (cena na osobu v \$)		Treking (cena na osobu v \$)	
		v sezóně	mimo sezónu	v sezóně	mimo sezónu
1974	otevírání země turistům	130	130	130	130
1986	odlišení tarifu na základě sezónnosti	130	90	85-130	85-130
1989	zvýšení paušální sazby	200			
červenec 1994	rozlišení tarifu na základě regionů a aktivity				
	Thimphu, Paro, Phuntsholing	220	130-175		
	Wangde, Phodrang, Punakha, Tongsa, Bumthang, Samdrup Jongkhar	150	100-130		
	Phobjikha, Mongar, Tashigang, Tashi Yangtse, Lhuntshi	130	90-120		
	treking			120	80-100
červenec 1995	dodatky ke slevám a poplatky	200	200	120	120
leden 1997	paušální tarif	200	200	200	200
leden 1999	dodatky ke slevám a poplatky – změna cen v období mimo sezóny	200	165	200	165
leden 2001	dodatky k poplatkům a vznik Fondu rozvoje cestovního ruchu	200	165	200	165
2008	zvýšení paušální sazby	250		250	
leden 2009	dočasné snížení ceny paušální sazby	200	165	200	165
červenec 2009	slevy pro turisty, kteří pobývají více než osm nocí	180	150	180	150

https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_7uivTQtN_23.09.22%20Final%20Tourism%20Rules%20and%20Regulations%202022.pdf [20. 3. 2023].

¹⁶⁰ Přepočteno kurzem 100BTN = 27.2396 Kč. KURZYCZ: *Ngultrum, Bhútánský ngultrum BTN, kurzy měn.* Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/nejlepsi-kurzy/BTN-bhutansky-ngultrum/> [20. 3. 2023].

¹⁶¹ NYAUPANE, G. P. – TIMOTHY, D. J.: *c. d.*, s. 977.

Tato politika byla přijata na základě zkušeností s turismem v Nepálu. V tomto případě je možné říct, že uzavřenost Bhútánu ochránila přírodní bohatství země, protože vláda měla možnost sledovat, jak turismus narušil životní prostředí, kulturu, národní bohatství a obyvatelstvo Nepálu, kde politika cestovního ruchu fungovala opačným způsobem, který by bylo možné charakterizovat jako *low value, high impact*.¹⁶²

Politika turismu Bhútánu se zdá jako pochopitelná a fungující. Existují ale výjimky, které reputaci této myšlenky snižují. Výše jsem zmínila slevy pro indické turisty, které nejsou jediným lákadlem k cestování do země. Minimální výše cen např. jednotlivých ubytovacích komplexů, které jsou stanoveny Turistickým úřadem Bhútánu, se na indické turisty nevztahují. Turisté z Indie si mohou vybírat ubytování a stravu a nemusí být kontrolováni průvodcem jako ostatní turisté. Nyaupane a Timothy uvádí spokojenost některých podnikatelů v Bhútánu, protože bez indických cestovatelů by cestovní ruch v Bhútánu nefungoval a někteří tvrdí, že výhody Indů způsobují horší chování než u turistů ze Západu.¹⁶³ Vzhledem k objemu skupiny turistů z Indie může být tato skutečnost považována za narušování systému *high value, low volume*.¹⁶⁴ K tomuto problému Nepal a Karst přidávají informaci o nezbytném mírovém soužití a rovnováze mezi Bhútánem a Indií, které vyžadují kompromisy.¹⁶⁵

---

¹⁶² NEPAL, S. – KARST, H.: *Tourism in Bhutan and Nepal*. In: HALL C. M. – PAGE, S. J.: *The Routledge Handbook of Tourism in Asia*. Oxon – New York, 2017, s. 188.

¹⁶³ NYAUPANE, G. P. – TIMOTHY, D. J.: *c. d.*, s. 969-988.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 983-984.

¹⁶⁵ NEPAL, S. – KARST, H.: *c. d.*, s. 192.

5 Výsledky výzkumu

5.1 Otevírání země

Otevírání země světu je velmi zajímavou otázkou, protože odpověď se může zdát jasná. Většina respondentů mluvila o rozdílu v generacích. Respondenti často souhlasili s modernizací a spoluprací s ostatními zeměmi a uváděli příklady z historie konfliktu mezi Tibetem a Čínou, nebo mluvili o potřebě spolupracovat s ostatními zeměmi vzhledem k možnému útoku dvou velikanů, Číny a Indie. Bhútán je malá země a v případě vojenského napadení by v obraně pravděpodobně neuspěla.

Mohlo by to být docela dlouhé vyprávění, kdybych se vrátil k době našeho druhého krále, který se narodil ve čtyřicátých letech. Za našeho druhého krále Džigme Wangčuka byla naše země zcela izolovaná od ostatních národů a neexistovaly žádné vztahy s Čínou a Indií. Bylo to v podstatě v době druhé světové války. Neexistoval však žádný vnější vliv, byli jsme zcela izolováni od ostatních národů. Nějakým způsobem to pomohlo získat nezávislost na vnějších vlivech. Nicméně v roce 1953, v době našeho třetího krále, který je otcem moderního Bhútánu, Džigme Dordži Wangčuka, když do Bhútánu přijel indický premiér, naše země se otevřela ostatním zemím a izolace doslova v tomto roce skončila. To byl začátek mnoha změn. Pokud jde o moderní dobu, zahraniční vztahy jsou nutností, protože pokud nebudeme mít dobré vztahy, naše země bude zaostávat a myslím, že uzavřenost by pro Bhútán nebyla tak udržitelná.
(Respondent 6)

Na dalším úryvku můžeme pozorovat nejistotu respondentky ohledně otázky otevření země světu. Respondentka souhlasí s pozitivními změnami, ale zároveň dbá na zachování všeho, co Bhútán vystihuje. Minulost nevnímá negativně, ale změny v některých oblastech jsou dobrým krokem směřujícím k udržitelnější budoucnosti obyvatel Bhútánu.

Dříve byl zcela uzavřen, s výjimkou Indie. Ale teď po tom otevření světu bych řekla, že je tam obrovský rozdíl, počínaje školstvím, medicínou, cestovním ruchem, vším, ekonomikou. Celé to byla jako velmi obrovská změna. V dobrém slova smyslu. Každý pozitivní dopad má malý nebo velký negativní dopad. (...) Vláda se snaží ze všech sil zachovat tu starou kulturu a dědictví (...) Studenti musí nosit uniformu jako náš

národní oděv. Podle mě je to dobře, musíme to zachovat, to je to, proč turisté přijíždějí a co vidí. Otevření bylo opravdu dobré, jinak bychom neměli moderní medicínu, moderní vzdělání. V minulosti nebylo potřeba hnutí za práva žen a mužů. V této oblasti si nemyslím, že by minulost byla špatná, ale pokud jde o vzdělání, medicínu a rozvoj země, tak ano. Otevření se světu bylo dobrou volbou. (Respondentka 4)

Další respondentka vidí v otevírání země světu možnost zahraniční pomoci. Může se jednat o finanční pomoc, či předání know-how.

Nemůžeme zůstat izolovaní a uzavření, musíme být na sobě velmi závislí. Je dobře, že se všechny země otevírají světu a že také posloucháme mnoho plánů z jiných vyspělých zemí na zahájení aktivit pro rozvoj naší země. (Respondentka 10)

Respondent zmiňuje odlišné vnímání otevírání země konzervativními lidmi. Pro většinu je stále důležité zachovat svou identitu, kulturu a přírodu.

Myslím, že konzervativní lidé by si mysleli, že to pro Bhútán není dobré, protože by mohli vidět, že to zničí naši kulturu a tradice. Mohli by uvést mnoho důvodů. Ale já si myslím, že je dobré zemi otevřít. (Respondent 5)

Další respondentka s ním souhlasí a uvádí, že konzervativní osoby jsou především ze starší generace. Ta by dle odpovědi respondentky nebyla pouze pozitivního názoru.

Nevím, jestli jsou spokojeni, ale lidé se tomu přizpůsobují opravdu rychle. Dříve byli lidé velmi konzervativní a závislí na minulosti. Starší lidé jsou stále nejspíš konzervativní, ale mladší generace se přizpůsobuje opravdu rychle. Zejména západní kultury. V dnešní době jsou do těchto věcí více zapálení. (Respondentka 10)

Stejně tak respondenti uvádí osoby s nižší mírou vzdělání jako ty, kteří jsou méně spokojeni s otevíráním země světu.

Ti, kteří nejsou vzdělání, s tím nejsou spokojeni. Ale ti, kteří se vyznají v rozvojových aktivitách a vztazích, většinou úředníci, studenti a vzdělání lidé, jsou s vládními rozhodnutími spokojeni. (Respondent 6)

Další respondent uvádí, že uzavřenost může být spojená s náboženstvím, protože si Bhútánci zakládají na uzavřenosti, tradicích, mentalitě a kultuře.

Myslím, že z mého pohledu lidé nejsou příliš nadšeni z otevření Bhútánu (zbytku) světa, protože jsou budhisté. My věříme v zachování a podporu naší vlastní kultury a tradic. Právě otevření našeho Bhútánu světu znamená promíchání kultury a tradic, takže z této strany lidé změny asi nepřijímají. (Respondent 7)

Spousta respondentů zmínila učení se z chyb a postupů jiných zemí. Případ Nepálu je v cestovním ruchu pro Bhútán nejvíce odstrašujícím přístupem, protože předimenzovaný cestovní ruch nenávratně ovlivnil životní prostředí, obyvatelstvo a charakter země. Podobnou závažnou situací je případ konfliktu mezi Tibetem a Čínou. Čína má v Tibetu obrovský vliv a nemůžeme hovořit o Tibetu jako o samostatné zemi. Bhútán svou zahraniční politiku směřuje k nekonfliktním vztahům s Čínou a Indií a ochraně vlastní suverenity. Cestovní ruch patří mezi obrovské zdroje HDP, a proto pomáhá k rozvoji země a udržení její suverenity.

Stejně jako bhútánská ekonomika se i my snažíme učit z toho, co se děje kolem. Snažíme se poučit z chyb jiných zemí. V roce 1960, když byl Tibet kolonizován Čínou, měli přátelský přístup, Tibet a Čína se silněji propojily a došlo k promísení kultur a Číňané začali do Tibetu jezdit a promlouvat a měli obrovský vliv čínské kultury. A tak byl Tibet kolonizován Čínou. Z našeho pohledu (...) je velmi důležité zachovat si svou kulturu, to je vaše identita. Jakmile ztratíte svou identitu, není nic. Proč je Bhútán jedinečný? Kvůli kultuře a tradici. Samozřejmě, že naše kultura a tradice jsou velmi jedinečné. Většina lidí propadá buddhismu. V Bhútánu existuje rozmanitost, máme přistěhovalce z Indie, Kanady, USA. Protože je to rozvojová země a my potřebujeme kvalifikované pracovní síly. (Respondent 2)

Pro další respondenty jsou důležité konexe s jinými zeměmi z důvodu mezinárodní pomoci, která by v případě konfliktu mohla být malému státu výrazně nápomocná.

Mít spojení s lidmi po celém světě je vždy důležité, takže pokud někdo má opravdu rád naši zemi a my jsme v hrozné situaci (pomůžou nám). Například, když Japonsko mělo problémy, Bhútán a další země, další lidé, kteří milují Japonsko jim pomohlo. Jako oni jim pomohli během jejich špatných časů, takže mít spojení je vždy dobré. (Respondentka 8)

Pro většinu respondentů je otevírání země světu pozitivní, protože vláda a lidé mají změny pod kontrolou a nejsou aplikovány nárazově. Někteří zmiňovali národní oblečení jako důkaz

kontrolovaného rozvoje. Národní šaty jsou stále mezi místními populární, ale jsou moderně upraveny a pro větší pohodlí jsou nošeny s botami.

Nosit národní šaty, jako je Gho, které nosí muži v Bhútánu, a Kira, které nosí ženy (je nutné). A když se podíváte na trendy, tradiční šaty zahrnují moderní dobu s vývojem, jako zpočátku v době našich čtyř otců to bylo něco jiného, ale s modernizací a resocializací se to změnilo. Lidé chodili bez bot. Nyní lidé nosí národní šaty s obuví. Dokonce i barva a vzor se změnily v důsledku resocializace, modernizace a rozvoje. Ale nošení Gho a Kira je tam stále. Naši studenti, naše mladá generace, naši kolegové, naši zaměstnavatelé, všichni občané Bhútánu stále nosí tento národní oděv všude ve školách, na univerzitách, v kancelářích. Gho a Kira je stále Gho a Kira. Jako dřív lidé seděli na zemi a jedli. (...) Teď lidé začali jíst na jídelním stole s pořádnými hrnkami a talíři. My teď po úpravě jíme na jídelním stole s pořádnou lžící. Myslím, že to bude udržitelné i do budoucna, ale s malým vylepšením nebo úpravou. Ale ta pravá podstata tam zůstane.
(Respondent 2)

5.2 Vnímání cestovního ruchu a turistů obyvateli Bhútánu

Turismus a cestovní ruch začal být v zemi populární po otevření země zbytku světa. Obyvatelé Bhútánu cestují nejvíce do Spojených států amerických, Kanady a Austrálie. Někteří cestují i do Evropy a Asie. Vše se odvíjí od důvodů výjezdu a majetnosti daného cestovatele. Kromě turismu obyvatelé Bhútánu vyjíždějí za lepší pracovní nabídkou a studiem. Výjezdy za studiem jsou mnohdy žádoucí, protože v zemi chyběla spousta zejména technických oborů. Nejen respondent 2 zmínil studium na prvním místě.

Mnoho Bhútánců cestuje za studiem, dokonce za léčbou, dokonce i z náboženského důvodu nebo dokonce kvůli něčemu jinému. Myslím, že cestují do Nepálu, Hongkongu, Indonésie a Indie. Vhodnou destinací jsou Indie a Nepál, protože jsou blízko Bhútánu a doprava není tak drahá. Jako Bhútánci můžete cestovat na dovolenou, můžete cestovat až do Evropy, do USA, ale bude to velmi drahé. Osobně jsem nezažil žádného Bhútánce, který by rád cestoval do těchto destinací na dovolenou. (Respondent 2)

Bhútánci často migrují za prací. Mnohdy se rozhodnou po čase vrátit zpět.

Ano, cestují. Jen bohatí lidé, jen lidé, kteří si to mohou dovolit. Ale říkám vám, že nyní žije velké množství lidí mimo zemi, zejména v Austrálii. Austrálie se pro mnoho Bhútánců stala vysněným místem, kam se přestěhovat a vydělávat, protože tam můžeme vydělat víc, než si můžeme vydělat v Bhútánu. Jezdí tam hodně lidí, ale hlavně za prací, pokud se bavíme o tom, za jakým účelem odcházejí. Vydělávají si tam, na pár let se tam odstěhují a pak se vrátí. (Respondent 11)

Obyvatelé Bhútánu podstoupili za posledních několik desítek let spoustu změn. Cestovní ruch je jednou z nich. Na dalších odpovědích je možné pozorovat názor bhútánských obyvatel na důvody turistů, kteří chtějí navštívit Bhútán. Neposkvřená příroda, náboženství a štěstí, kterým je Bhútán známý, jsou nejdůležitějšími důvody pro návštěvu Bhútánu.

Myslím, že pro lidi na celém světě je Bhútán známý jako filozofie GNH, hrubého národního štěstí. Myslím, že to je hlavní bod, který láká turisty k návštěvě Bhútánu. Chtějí vidět ve skutečnosti, proč jsou Bhútánci tak šťastní a proč se jim říká nejšťastnější národ na světě. A chtějí zažít, co je pro Bhútánce štěstí, prakticky přijet do Bhútánu a komunikovat s lidmi. Samozřejmě je tam tolik destinací, které se dají navštívit, jako třeba projít se po Bhútánu (myšleno horská turistika), tolik náboženských míst a tolik krásné architektury. Myslím, že máme tuto velmi unikátní architekturu a velmi unikátní vládu. (Respondent 2)

Každý z respondentů má jiné priority a pořadí odpovědí se liší, případně jsou některé oblasti vynechány úplně s důrazem na jiné priority. Všechny je možné shrnout pod tři výše zmíněné elementy.

Dva důvody, které mohu zmínit, jsou zaprvé biologická rozmanitost. Naše země má tolik národních parků, mnoho ohrožených druhů. Druhou věcí je kulturní faktor. Máme také kulturní rozmanitost hinduismu a buddhismu. Kulturní vazby na buddhismus a všechna posvátná místa jsou v naší zemi mnohem větší. (Respondentka 8)

Respondenti se zaměřili i na konkrétní místa, která turisty zajímají nejvíce. Paro Taktsang, známější pod názvem Tiger nest (Tygří hnízdo), je nejzmiňovanější památkou mezi respondenty.

Doporučuji Tygří hnízdo. Je také známé jako klášter Paro Taktsang, protože je to místo, kde meditoval druhý Buddha v buddhistické víře, a má historický a duchovní význam, protože druhý Buddha přiletěl na toto místo ze Singye Dzongu na hřebetě tygřice. Navrhoval bych také východní část Bhútánu. (...) Doporučil bych místo jako Merak, pokud tam zavítáte jako turisté, všimnete si tolika různých kultur a tradic. (...) Kultury a tradice jsou jedinečné a specifické. (Respondent 7)

Turisté jsou vnímáni převážně pozitivně. Obecně lidé v této zemi jsou vnímáni velmi pozitivně a přátelsky. Pokud se turisté chovají k náboženství, kultuře, přírodě a lidem v souladu s místními zvyky a jsou ochotni zaplatit poplatky spojené se vstupem do země, jsou do země vpuštěni a jsou místními vítáni.

V Bhútánu jsou všichni vstřícní ke všem. A jak už jsem řekl dříve, v celé zemi je každá část země vstřícná. Ne všichni, ale 90 % lidí je vstřícných a tak velkorysých, a těch 10 % může být výjimkou. (Respondent 6)

Ano, jsem velmi šťastná, protože jsme malá země a mnoho lidí po celém světě nás nezná, takže jsem ráda, že lidé do mé země přicházejí. Máme velkou výsadu, protože pokud se jim země nelíbí, nepřijdou. (Respondentka 9)

V Bhútánu existují velmi odlišné vztahy. Blízká i vzdálená rodina je nejdůležitějším a základním konceptem rozdělení společnosti. K přátelům se chovají velmi mile a ty nejbližší přiřazují k vlastní rodině. K turistům se obvykle chovají ne jako k cizím, ale jako ke každé lidské bytosti. Budhistické myšlenky jsou provázány celým životem občana, a proto vnímají cizince naprosto odlišně zejména od Evropanů.

V Bhútánu je každý váš přítel vaší rodinou. K turistům se chováme jako k rodině, ne jako k cizincům. Máme mezi sebou silnou asociaci. Jíme spolu, spíme spolu a chováme se k nim jako k hostům. (Respondent 2)

Respondenti odlišovali turisty na kamarády a známé, které mezi sebe přijímali stejně jako svou nejbližší rodinu včetně poskytnutí noclehu a stravy v jejich domově a provedení po okolí jako jejich průvodci. Druhou skupinou turistů jsou cizí lidé, které nikdy před tím neviděli a nemají k nim žádnou vazbu.

Pokud tě znám jako přítele a přijedeš do Bhútánu, nemohu tě nechat bydlet v hotelu. Musíš, moje rodina by to nedovolila, zůstat s námi. I když spousta apartmánů je

pěknějších. To je jako naše věc. Musíme jíst společně. Pokud cestujete, nepotřebujete průvodce, můžeme vás provést. Takovou úzkou asociaci s cizincům máme. (...) Dokonce i moji přátelé pracující v cestovním ruchu, kteří dělají turistické průvodce, mají takový silný vztah k cizincům. (Respondent 2)

Kromě přátelských a respektujících turistů místní obyvatelé zmiňují i nedůstojné chování některých turistů, které způsobuje místním obyvatelům vrásky na tváři. Tito turisté způsobují negativnější pohled místních na turismus obecně, ačkoliv respondenti zmiňovali výrazně méně negativních než pozitivních zkušeností s turisty.

Ale v naší zemi došlo k incidentu, kdy jeden návštěvník vylezl na naši stúpu¹⁶⁶ a vyfotil si ji, což se rozšířilo a lidem to ublížilo, protože lidé v naší zemi jsou velmi sentimentální, pokud jde o náboženství. (...) Pokud někdo něco takového neudělá, je v pořádku, že přijde na návštěvu. (Respondentka 8)

Jeden respondent zmínil indické turisty, kteří se nechovají dle pravidel místních a bez úcty k prostředí. Vzhledem k blízkosti Indie a spolupráce s ní jsou indiští turisté obecně zmiňováni více než jiní. Turistika do Bhútánu nemusí být pro Indy tolik vzácná, a proto se jejich chování může odlišovat. Dle roční zprávy Turistické rady Bhútánu z roku 2020 z celkového počtu 29 812 turistů pocházelo z Indie 22 298 turistů.¹⁶⁷ Indiští turisté převažovali nad ostatními i před pandemií v roce 2019.¹⁶⁸

Jednou tam byl jeden indický turista, který vylezl na náboženskou stúpu. To je opravdu špatné, je to neúcta k naší kultuře. Indové, kteří nerespektují naši kulturu, nejsou tak vítáni, jako ostatní turisté. To je proto, že nerespektují naši kulturu, takže v tomto směru nejsme k nim tak vstřícní. (Respondent 11)

Pokud se zaměříme na význam turistů pro místní obyvatelstvo, nalezneme několik oblastí, ve kterých mají turisté pozitivní vliv. Jednou z nich je kulturní výměna, výzkumná činnost a poskytnutí vzdělání v oborech, které nejsou v Bhútánu vyučovány.

---

¹⁶⁶ Stúpa je tradiční budhistická sakrální stavba. Každá může mít odlišný tvar a účel. V Bhútánu existuje osm velkých stúp a můžeme je pozorovat i v jiných zemích např. v Indii a Nepálu. PHUNTSHO, D.: *Buddhist Stupas and Their Symbols in Vajrayana Buddhism in Bhutan*. In: *International Journal of Science and Innovative Research*. 2021, 2, s. 4-5.

¹⁶⁷ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2020, c. d.*, [23. 11. 2023].

¹⁶⁸ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2019, c. d.*, [23. 11. 2023].

Víte, co? Oni byli na některých místech, kde jsem ještě nebyl, i když je Bhútán malá země. Oni si to užívají a váží si naší kultury víc než my, takže to se musíme naučit od turistů. Oni vidí hodnotu naší kultury, zkoumají naši kulturu více než my a to bychom měli udělat jako první, než budeme zkoumat jiné země. (...) Takže si jich vážím, že za to utrácejí obrovské peníze a že jsou v naší zemi svědky naší historie, naší kultury a našeho prostředí. Cítím tak šťastný a potěšený, že turisté oceňují naši kulturu.
(Respondent 11)

Dalším pozitivním významem je skutečnost, že zájem turistů ukazuje na otevřenost země a zájem ze strany turistů. Jedná se o první část úspěchu, pokud se jedná o ekonomickou významnost turismu pro Bhútán.

Jsem rád, že vidím turisty ve své zemi. Protože to ukazuje, že Bhútán je známý ve světě a je pryč z izolace. Zpočátku byl Bhútán v izolaci a nyní to ukazuje, že Bhútán už v izolaci není. A jsme známi ostatním národům a za druhé je turismus velkým zdrojem HDP. (Respondent 5)

Turisté jsou v zemi vítáni také z ekonomických důvodů. Turismus představuje jeden z největších zdrojů HDP. Někteří respondenti dokonce vnímali tuto skutečnost jako nejdůležitější.

Pokud odpovím z ekonomického hlediska, (tak) jedním z odvětví generujících příjmy, bude cestovní ruch. Proto bychom chtěli mít více turistů. (Respondent 6)

Množství turistů, kteří jsou vpuštěni do země, je dáno Turistickou radou v Bhútánu a je převážně rostoucí.¹⁶⁹ Další úryvek ukazuje názor respondenta na počet turistů v zemi. Vzhledem k převaze pozitivně vnímaných turistů se množství zdá být adekvátní politice *high value, low volume*.

Turisté nepřicházejí ve velkém množství, které by nás rušilo, jsou velmi klidní, jsou ukáznění, vědí, co mají dělat, jsou velmi zdvořilí. Pevně věřím, že nejsme proti žádnému turistovi, protože to nejsou lidé, kteří způsobili problémy, není jich velký počet. (...) Hlavně lidé, kteří z toho mají prospěch, jsou velmi vstřícní, víte. Pomáhají nám rozvíjet se a je to jako druhý zdroj národního příjmu, takže si nemyslím, že jsou lidé proti tomu.
(Respondent 11)

---

¹⁶⁹ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Disaster Management and Contingency Plan*, c. d., [7. 11. 2023].

5.3 Turismus během pandemie Covid-19

Turismus se během pandemie značně odlišoval od turismu před jejím začátkem. Ačkoliv je v zemi cestovní ruch od počátku kontrolovaný a limitovaný, stále se do země dostalo mnoho turistů z celého světa. Během pandemie byl turismus velmi omezen až dokonce přerušen.¹⁷⁰

Vstup do Bhútánu je pro turisty velmi obtížný, protože Bhútán má velmi přísné předpisy, pokud jde o Covid-19. Nechtějí, aby mezinárodní turisté přicházeli do země kvůli pandemii. Nyní však pomalu otevírají hranice pro turisty. Na začátku situace Covid-19 byly hranice pro turisty uzavřeny. (Respondentka 3)

Některým obyvatelům uzavření země turistům změnilo způsob jejich obživy, jiní nepoznali markantní rozdíly.

Máme soukromé i státní agentury. Pokud jde o soukromé agentury, mnoho z nich bylo zavřeno. Byly zavřeny kvůli omezení cestovního ruchu a mnoho zaměstnavatelů bylo kvůli pandemii bez práce. Měli jsme tolik cestovních kanceláří, ale teď je to všechno pryč. Majitel musí platit (určitou částku), i když turisté neprijedou, a pokud není schopen platit svým zaměstnancům, bude muset zavřít. Nejsem si jistá, jestli se vrátí, nebo ne. Někteří možná ano. (Respondentka 8)

Jiný respondent zmínil kromě minimálního množství turistů a vlivu na ekonomiku země také ztížení podmínek vycestování ze země pro bhútánské obyvatelstvo.

Ano, během pandemie došlo k mnoha změnám, všechny mezinárodní hranice byly uzavřeny, všechny mezinárodní lety a další dopravní prostředky byly zastaveny. Nebyla možnost (přijet) pro zahraniční turisty a zároveň bylo pro Bhútánce těžké cestovat do zahraničí. To nějakým způsobem ovlivnilo příjmy naší vlády, které dříve generoval sektor cestovního ruchu. (Respondent 6)

Pandemie Covid-19 změnila názor některých obyvatel i na opačný směr cestovního ruchu, cestování z Bhútánu do zahraničí. Lidé jsou opatrnější a méně se stěhují do zahraničí, protože jejich návrat může být v době pandemie velmi nákladný.

---

¹⁷⁰ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Annual report 2020/2021*, c. d., [7. 11. 2023].

Před pandemií Covid-19 se lidé rozhodli přestěhovat mimo Bhútán kvůli pracovním příležitostem a studiu. Nyní však vědí, jaký je život mimo Bhútán. Pandemie je poučila a naše vláda a král utratili spoustu peněz, aby je během pandemie přivedli (zpět) do země. Najali si soukromá letadla, aby je přivezli do naší země (...). Nyní po pandemii se někteří lidé stále stěhují, ale jejich počet se snížil. (Respondentka 4)

Pohled některých respondentů směřuje k možnosti znovu propuknutí pandemie. Nepovažují ji za ukončenou.

Po pandemii je počet turistů značně nízký, protože Covid-19 není pryč. Je tu stále. Je velmi obtížné pandemii kontrolovat a může se kdykoliv zhoršit. (Respondent 5)

Pohled místních obyvatel na očkování je také velmi odlišný od většiny zemí světa. Důvěra obyvatel vládě je velmi silná, a proto se pochybnostem ohledně významu, kvality a nezávadnosti očkování nepřikládá velká pozornost.

Zatím to nemohu říct, protože 90 % populace v Bhútánu je očkováno a naše vláda, pokud jde o Covid-19, se o zemi stará velmi vážně. Nechtějí vystavit riziku všechny obyvatele naší země, takže si myslím, že očkování bude podmínkou. (Respondentka 1)

5.3.1 Názor občanů na vládní restrikce

Někteří občané Bhútánu vyjadřovali souhlas s restrikcemi. Jiní měli na mysli mnohem silnější opatření. Čím více omezení, tím větší dopad na zemi působil. Pro obyvatelstvo a stát, pro které může být hrubé národní štěstí silnějším ukazatelem než hrubý domácí produkt, je ekonomický dopad pandemie méně důležitý než riskování zdraví občanů. S touto myšlenkou oznamoval současný král uzavření hranic turistům na počátku pandemie.¹⁷¹

Myslím, že lidé s omezením souhlasí, protože mohou zabránit pandemii v Bhútánu. Bhútán je ve fázi rozvoje a pokud bude většina lidí nakažena Covidem-19, bude to mít dopad na ekonomiku. Jelikož je naše vláda málo rozvinutá, musí poskytovat zdravotnická zařízení pro své obyvatele, takže pokud se nakazí více lidí, bude to mít vliv na ekonomiku a vládu. Myslím, že omezení výskytu onemocnění Covid-19 je důležité. (Respondent 7)

---

¹⁷¹ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EXTERNAL TRADE: *English Translation of His Majesty's Address to the People of Bhutan on 22 March 2020*. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.bt/his-majestys-address-to-the-nation-on-22-march-2020/> [22. 11. 2023].

Ačkoliv většina respondentů neměla s dodržováním restrikcí obtíže, jeden z nich mluvil o kritice odvětví cestovního ruchu, protože turista přinesl do země Covid-19. Negativní myšlenky ohledně pozastavení turismu se mohou vyskytovat mezi pracovníky v cestovním ruchu, protože jeho zastavení mělo velký vliv na jejich povolání.

Odvětví cestovního ruchu obdrželo obrovskou kritiku, protože jeden turista přivezl Covid-19 do Bhútánu. V té době ještě turismus fungoval obvykle. Když ho nějaký turista přivezl do země, museli turismus zastavit. Díky tomu (Turistická) rada cestovního ruchu Bhútánu čelila kritice. Během pandemie lidé pracující v cestovním ruchu neměli žádnou práci. (Respondent 11)

5.3.2 Změna vnímání turistů místními obyvateli díky pandemii Covid-19

Bhútán se rozhodl uzavřít mezinárodní hranice od 23. března 2020.¹⁷² Úplné otevření země turistům proběhlo 23. září 2022.¹⁷³ Uzavření země trvalo více než dva roky a pro obyvatele, zejména zaměstnance v cestovním ruchu, toto uzavření znamenalo obrovské změny v životech. Pandemie Covid-19 příliš nezměnila pohled místních na turisty v Bhútánu jako na rušivý element, ale jeden významný dopad je nutné zmínit. Díky pandemii se ukázalo, že HDP státu je založeno na dvou největších zdrojích, hydroenergetice a turismu. Jeden zdroj bez druhého pro úspěšný rozvoj nestačí. Spousta lidí takto turisty nevnímala, a proto se pozitivní názor na turismus v zemi může rozšiřovat.

Zaznamenala jsem mnoho změn v cestování, protože během pandemie byla zavedena omezení pro cestování do Bhútánu a také omezení pro cesty mimo Bhútán, takže si myslím, že to ovlivnilo národní HDP země. Pro zemi to bylo nevýhodné, protože bez HDP by země nemohla dobře fungovat. Takže to je největší vliv, který Covid-19 měl. (Respondentka 9)

Ačkoliv HDP stojí na turismu poměrně krátkou dobu, na ekonomice země je dopad pandemie Covid-19 opravdu znát.

---

¹⁷² TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Post COVID-19 Travel behavior study*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_tTKq9kjp_Post%20COVID-19%20Travel%20behavior%20study-2021.pdf [22. 11. 2023].

¹⁷³ DEPARTMENT OF TOURISM: *Bhutan*. Dostupné z: <https://bhutan.travel/faqs#planning-your-trip> [22. 11. 2023].

Už více než dva roky Bhútán neotevřel mezinárodní hranice a lidé ani jiní turisté nemohou navštívit Bhútán. A nakonec kvůli tomu máme tolik dopadů na ekonomiku a HDP. Klesl příděl peněz. To je důvod, proč nedávno otevřeli turistický ruch.
(Respondent 2)

Dle další respondentky se ekonomika země doslova potápěla. Je tedy opět znát obrovský vliv omezení cestovního ruchu v Bhútánu na místní obyvatele i na celou zemi.

Během pandemie jsem viděla zemi se doslova potápět v ekonomice. Doufám, že se ekonomika po konci pandemie zlepší. (Respondentka 8)

5.4 Cenová dostupnost cestování do Bhútánu

Cestovní ruch Bhútánu je odlišný od jiných zemí právě svou politikou *high value, low volume*. Ta určuje SDF (poplatek za udržitelný rozvoj). Cenová dostupnost země je ztížena tímto poplatkem a většina respondentů tento krok považuje za limitující.

Cestovní ruch (do Bhútánu) je poměrně drahý, protože k nám přijíždí méně turistů, a to je spravedlivý důvod, proč je návštěva Bhútánu velmi drahá. Máme předepsaný počet turistů, kteří mohou do Bhútánu přijet. A když chtějí do Bhútánu přijet, jsou na čekací listině. Vláda určitě plánuje přivést více turistů kvůli ekonomice a já doufám, že vše půjde dobře. (Respondentka 8)

Cenová dostupnost je téma, které respondenty nejvíce rozděluje. Pro většinu z nich je tento poplatek drahý, ale někteří upozorňují na levné náklady v zemi spojené s potravinami, ubytováním a zábavou.

Myslím, že zaplatit SDF je drahé. Turisté musí platit trvalé poplatky za rozvoj. A poplatek za udržitelný rozvoj by byl obtížný, (...) ale hodnota peněz, které máme v Bhútánu, je nižší než v jiných zemích. Platit fond udržitelného rozvoje bude docela obtížné, to je asi všechno. Obecně je to levné, myslím. (Respondent 7)

Jiný respondent nemůže k finanční náročnosti přidat přidavné jméno levný nebo drahý, protože se jedná o subjektivní názor.

*To záleží. U různých lidí to může být různé. Náš cestovní ruch je v zásadě založen na principu *high value, low volume*. Takže turista musí zaplatit 250 dolarů/den. Takže*

pro někoho to může být docela drahé, ale pro jiného ne. Nevím, jak je to cenově dostupné, ale myslím, že je to trochu drahé. (Respondent 6)

Další respondent projevil lítost nad častým nepochopením významu tohoto poplatku pro místní lidi. Pro ně je to forma ochrany suverenity, životního prostředí, obyvatel a jejich kultury. Zároveň je možné poukázat na slovo *impact* (dopad), které respondent použil místo originálního slova *volume* (objem). Na základě tohoto je možné tvrdit, že objem turistů není pro respondenta tak podstatný, jako dopad množství turistů, který by mohl vést ke katastrofě. Velký objem turistů by pravděpodobně znamenal ničivý dopad na zemi, a proto se při vysvětlení dostaneme ke stejné situaci, ale z jiného hlediska.

I někteří přátelé zde tvrdí o Bhútánu, že je velmi drahý. Jednu věc mohu říci, je mi líto, že to není mnou, ale politikou mé země. (...) Když se podíváte na mapu, uvidíte, že jsme jen malá tečka mezi Čínou a Indií a musíme chránit naši suverenitu. (...) Myslím si, že to bude katastrofa (předimenzovaný cestovní ruch), dojde ke znečištění, narušení životního prostředí, u mnoha lidí dojde také k erozi kultury. Naše kultura je přísná k životnímu prostředí a existuje mnoho výletů, a to je důvod, proč naše země volí politiku high value, low impact (sic). Za den musí zaplatit 250 nebo 200 dolarů, takže si myslím, že je to pro obyčejné lidi velmi drahé. (Respondent 11)

O cenové dostupnosti nerozhoduje pouze SDF, ale také typ ubytování. Ačkoliv existuje levnější varianta, turisté si mohou vybrat dražší ubytování, které je obvykle v soukromém vlastnictví.

Mnoho pětihvězdičkových a tři hvězdičkových hotelů v Bhútánu patří soukromému sektoru, takže bohatí lidé vlastní tyto budovy. Ti provozují tyto podniky a také je to obvykle velmi drahé. (...) Ale i když chcete zůstat v nějakém státním ubytování, tak můžete využít penzion, to je velmi levné. Ale je to s menším vybavením. (Respondent 2)

Někteří respondenti považovali schopnost, či neschopnost zaplatit tento poplatek za jediný důvod pro udělení, či neudělení víz.

Nebudu tvrdit, že Bhútán někoho vítá více než někoho jiného. Ale pro lidi, kteří mají vyšší vzdělání a vyšší příjem, pokud mají tyto peníze, mohou navštívit Bhútán, mohou zaplatit poplatky. Mohou vstoupit do země. Lidem, kteří nemají dostatek peněz, vstup do země neumožníme. (Respondentka 10)

Pro Bhútán je částka za SDF důležitá pro ochranu životního prostředí a významnou kompenzací za vstup turistů do země v případě narušení jejich kultury a přírody. Této částce přikládají velký důraz.

Kdo si může dovolit přijet do Bhútánu, může přijet. Stačí zaplatit turistickou daň a vízum a mohou přijet. (Respondentka 4)

Myslím, že by turisty v zemi uvítali, ale lidé prostě nemohou zvát turisty, kteří nemohou zaplatit poplatek. (Respondentka 10)

5.5 Udržitelnost turismu v Bhútánu

Udržitelnost turismu je mnohými považována za kvalitní díky konceptu *high value, low volume*, který je v zemi vyvíjen a uplatňován. Většina respondentů ho znala podrobně, jiní méně. Někteří používají slovo *impact* (dopad), které může vystihnout problém lépe. Jak je zmíněno v kapitole Turismus v Bhútánu, jedná se o koncept zaručující příjem z turismu, ale také zachování přírodní, kulturní a náboženské hodnoty země.

V Bhútánu se řídíme jednou z nejunikátnějších politik cestovního ruchu, kterou je politika cestovního ruchu high value, low volume. Ale když vidíme vysokou hodnotu a nízký objem, neznamena to, že se snažíme pouze přilákat bohaté lidi a že je zde omezení počtu (...). Znamená to, že se snažíme podporovat zodpovědný cestovní ruch, který rozumí zemi. A čeho se snažíme dosáhnout? Nízký objem nemusí nutně znamenat, že omezujeme počet návštěvníků v naší zemi. Znamená to, že počítáme s kapacitou životního prostředí, sociální kapacitou a kapacitou infrastruktury naší země. (Respondentka 1)

Pod pojem udržitelný cestovní ruch respondenti nezařazují pouze nízký počet turistů, ale i jejich chování. Například úklid vlastního odpadu turisty přispívá k udržitelnějšímu turismu.

Turisté jsou zvyklí po sobě uklízet. Rada pro cestovní ruch má určitou politiku udržitelnosti a původně jsme se potýkali s problémem nakládání s odpadem kvůli turistům, nyní už s tím nemáme problémy, protože rada pro cestovní ruch přišla s novou politikou, která je nutí starat se o vlastní odpad. Je to hlavně díky této politice cestovního ruchu high value, low volume. (Respondent 5)

Hrozbou dle jednoho respondenta by mohlo být kopírování jejich kultury, což by mohlo opět znehodnotit bhútánskou unikátnost. Politika *high value, low volume* se zdá být dobrým konceptem, protože dle respondentů pokrývá i tuto problematiku.

Ano, je to skvělý koncept pro budoucnost. Pokud máte politiku high value, low volume turista musí hodně platit a jejich objem bude menší. Myslím, že je to dobrý koncept. Pokud bude nízký turismus – nechci říct, že turisté, kteří přijedou do naší země, zničí přírodu – ale může být šance, že budou kopírovat kulturu. To může mít negativní vliv. Myslím, že je to dobrý koncept. (Respondentka 9)

Bhútán začal rozvíjet cestovní ruch s konceptem udržitelnosti v základních myšlenkách postupu. Tato skutečnost je převážně považována za výhodnou, protože je jednodušší nastavit SDF na počátku, než ji po čase zavádět. Stejně tak je jednodušší ochraňovat přírodní bohatství od počátku, než zlepšovat stav poničeného životního prostředí a zároveň provádět ochranu oblasti. Mimo jiné i z finančních důvodů.

(Země) se řídila jedinečnou politikou cestovního ruchu s vysokou hodnotou a nízkým objemem, která existovala od počátku cestovního ruchu v Bhútánu. Praktikovali jsme ji posledních 50 let. (Respondentka 1)

Bhútán je zajímavým příkladem pozitivního dopadu pozdního rozvoje, protože může čerpat z cest a chyb jiných zemí.

Královská vláda byla upozorněna, že neomezený tok turistů může mít negativní dopad na životní prostředí v Bhútánu, ale je psáno, že vláda přijala politiku high value, low volume. Proto si myslím, že cestovní ruch je v Bhútánu udržitelný. (Respondent 6)

Respondenti často zmiňovali Nepál jako špatný příklad přístupu k turismu. Chtějí tak turismus vést přesně opačným směrem, který zajistí dostatečný příjem peněz, ale nenaruší osobitý styl země.

Nepál si může dovolit navštívit každý turista. Jejich vlastní kultura a identita se ztrácí, protože tam přijíždí mnoho turistů. (...) Stává se z něj turistické místo. (...) Bhútán se takovým stát nechce. (Respondentka 3)

Kromě Nepálu zmiňují i konflikty díky míchání kultur a náboženství. Bhútán se chce problémům, které vidí v zahraničí, vyhnout.

Třeba když v jedné zemi žijí různé kultury, mluvíte různým jazykem, vyznáváte různá náboženství. Pak dochází ke konfliktu. To vidíme na příkladu muslimů a hinduistů v Indii. (...) Takže Bhútán chce tyto věci v budoucnu omezit. Když navštívíte Nepál, uvidíte spoustu Číňanů. Nepál je země, jejíž návštěvu si může dovolit každý. A když tam půjdete a uvidíte všechny obchodníky, všechny věci, které lidé prodávají, všechny restaurace, všechny hotely, všechny cestovní kanceláře, všechny jsou čínské. To není nepálský občan. Zvláště v Káthmándú. (Respondentka 1)

Jedna z několika nutností při zachování udržitelnosti v cestovním ruchu je nutnost vést informace zejména o množství a pohybu turistů v zemi. Z tohoto důvodu turisté mohou do země vstoupit pouze skrz cestovní kancelář, které jsou v Bhútánu pod kontrolou soukromého sektoru.

Myslím, že byste měli mít turistického průvodce. Pokud ne, myslím, že pro vás bude návštěva Bhútánu nemožná. Musíte kontaktovat turistického průvodce, protože pokud půjdete sami, na většinu tajných míst je vstup zakázán a nedostanete se tam. (Respondent 7)

Existují výjimky např. studenti na výměnný pobyt, státní návštěvy a významné osobnosti, které podstupují odlišný proces získávání víz a povolení. Pohyb osob přes státní hranici je ale stále kontrolovaný.

Pokud přijíždíte jako student ze zahraniční univerzity, nebo přijíždíte pracovat na univerzitu v Bhútánu, máme zde vízové úředníky, kteří se vším pomáhají a kdo se stará o mezinárodní víza a všechny požadavky. Takže tato osoba vám pomůže získat vízum, dopravit vás do Bhútánu a vyzvednout vás z letiště. Není to soukromá osoba, je to jako univerzita, která dělá všechno. (Respondent 2)

Udržitelnost cestovního ruchu je v Bhútánu velmi obvyklým tématem. Politika *high value, low volume* je ojedinělou formou ochrany před nezvladatelným množstvím turistů. Její smysl může být vnímán odlišně. Někteří také zmiňují možnost pochopení politiky ostatními jako koncept k diskriminaci chudých turistů.

Mnoho lidí si může myslet, že Bhútánci omezují nebo nevitají turisty kvůli politice vysoké hodnoty, nízkého objemu a kvůli velkému poplatku. Chci říct, že doufám, že nás pochopí, že nechceme zničit naše životní prostředí a naši kulturu, protože jsme velmi malý suverénní národ mezi dvěma velkými obry jako sendvič. Nemůžeme vidět nic

v budoucnosti, co se může stát naší zemi, a také máme životní prostředí a musíme chránit naše životní prostředí kvůli změně klimatu, vidíte, jak je změna klimatu velmi velký problém a Bhútán jako malá země se snaží co nejlépe přispět ke snížení změny klimatu v Bhútánu. Jde o zachování kultury a přírody, takže v tomto smyslu je to důvod, proč jsme zavedli vysoké sazby pro turisty, a tak jsme zabránili masovému turismu. Jak jsem již dříve uvedl, masová turistika bude ničit životní prostředí a kulturu vůbec. Myslím, že Bhútán dosáhl udržitelnosti, pokud jde o cestovní ruch. Víme, jestli by cestovní ruch naší zemi zničil, protože jsme malí. Myslím, že nic takového neexistuje, a myslím, že Bhútán i nadále dosahuje udržitelnosti. (Respondent 11)

5.6 Predikce vývoje turismu

Cestovní ruch je pro rozvoj země velmi důležitý, protože tvoří velkou část HDP Bhútánu. Je proto důležité po pandemii turisty přijímat, jak tvrdí respondenti. Zvyšující se cena poplatku za udržitelný rozvoj je podle některých respondentů limitující. Jiní vyzdvihují neznalost Bhútánu zejména mezi evropskou populací.

Myslím, že množství turistů se bude zvyšovat, protože více občanů z jiných zemí už ví o Bhútánu. Budou se o něj zajímat. Opravdu chtějí navštívit Bhútán, takže si myslím, že v budoucnu navštíví Bhútán více turistů. Protože právě teď mnozí z nich o Bhútánu nevěděli. Evropani nevěděli o Bhútánu, o jeho kultuře a o jeho jedinečnosti. Věřím, že v budoucnu přijede mnoho turistů. (Respondentka 3)

Jiný respondent mluví o snižování počtu turistů, protože vláda navyšuje poplatek za udržitelný rozvoj.

Myslím si, že množství turistů se může snižovat, protože vláda zcela změnila politiku cestovního ruchu. (...) Před pandemií museli turisté platit jen 65 dolarů, ale vláda zvýšila poplatek za udržitelný rozvoj z 65 na 200 dolarů. Turista musí zaplatit obrovskou částku, takže pokud tato politika bude pokračovat, turista nebude moci přijít do země. Je to docela drahé, takže mám pocit, že množství turistů se sníží. (Respondentka 9)

Vývoj množství turistů jiný respondent přirovnává k cestovnímu ruchu v Jižní Koreji. Pokud zemi proslaví nějaká celebrita, může zájem o cestování do Bhútánu stoupnout.

Myslím, že množství turistů zůstane stejné jako nyní, pokud nebude Bhútán popularizován nějakou celebritou například v Jižní Koreji. Turistický ruch je velmi známý například díky BTS.¹⁷⁴ Myslím si, že právě teď je počet (turistů) perfektní, pokud mluvíme o udržitelnosti. Myslím, že v budoucnu to bude stejné, protože (Bhútán) politiku nezmění. Je šance, že bude o něco vyšší kvůli všem těm digitálním věcem a popularizaci Bhútánu a také Bhútánci budou hodně v zahraničí. Takže si myslím, že se počet může zvýšit. (Respondent 11)

Fixní počet turistů může navýšit, případně snížit, pouze vláda. Většina respondentů na toto pravidlo zapomíná a někteří ho neznají podrobně. Jedná se o daný počet turistů, který může v daném roce do země přijít. V zemi existuje několik cestovních kanceláří a toto číslo si mezi sebou rozdělují podle velikosti agentury a stejně tak podle délky jejího působení na trhu.

Máme tolik společností, které poskytují služby turistům. Existuje systém pevných kvót. Vaše společnost je nová, takže nemůžete přijmout sto turistů. Vaše společnost jich přiveze kolem padesáti. Moje společnost je (starší a) větší, tak můžu přivést třeba pět set turistů. Je to jako fixně dané. Sami nemůžete pozvat tisíce turistů. Když se bude počet zvyšovat, bude to mít nějaké důsledky do budoucna. (Respondent 2)

---

¹⁷⁴ BTS je název pro korejskou hudební skupinu.

6 Diskuse

Práce se pokusila zodpovědět dvě výzkumné otázky:

- Jak vypadal turismus v Bhútánu během pandemie Covid-19 a po ní?
- Je turismus v Bhútánu udržitelný?

První otázka se týká cestovního ruchu během pandemie a po ní. Cestovní ruch procházel před pandemií Covid-19 pozvolným rozvojem s lineárním růstem počtu turistů. Pandemie tento proces pozastavila uzavřením hranic turistům 22. března 2020.¹⁷⁵ V této době obyvatelstvo zaznamenalo mnoho změn. Snížení HDP mělo vliv na celkový rozvoj země a úpadek životní úrovně obyvatel. Zaměstnanci v cestovním ruchu ztratili příjem a spousta cestovních agentur zanikla. Názor místních obyvatel na turisty jako osoby se příliš nezměnil, ale pandemie ukázala důležitost cestovního ruchu jako významný zdroj HDP, což mnozí takto neviděli. Změna díky příchodu pandemie Covid-19 je jasná z hlediska statistických dat i výpovědí místních lidí. Statistické data ukazují pokles počtu turistů v roce 2020 o 91 % ve srovnání s rokem 2019, kdy do země přijelo 315 599 turistů.¹⁷⁶ Respondentkou bylo snížení popsáno takto.

Zaznamenala jsem mnoho změn v cestování, protože během pandemie byla zavedena omezení pro cestování do Bhútánu a také omezení pro cesty mimo Bhútán, takže si myslím, že to ovlivnilo národní HDP země. Pro zemi to bylo nevýhodné, protože bez HDP by země nemohla dobře fungovat. Takže to je největší vliv, který covid-19 měl. Bylo méně cestovatelů a přibývalo méně peněz do státní pokladny. (Respondentka 9)

Druhá výzkumná otázka se týká udržitelnosti. Termín udržitelnost začal být populární od roku 1987 díky zprávě *Our common future*.¹⁷⁷ Cestovní ruch v Bhútánu byl v této době velmi mladý a podpora udržitelnosti ovlivnila zachování podstaty Bhútánu. Země představila neobvyklý koncept politiky *high value, low volume*, který je charakterizován vysokou cenou a nízkým počtem turistů. Jedná se o přístup vytváření potřebného zdroje HDP a zároveň zachování kulturního, historického i přírodního bohatství země. Bhútán je vzhledem ke své geografické poloze často srovnáván s Nepálem, který svou politiku cestovního ruchu vede

---

¹⁷⁵ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EXTERNAL TRADE: c. d., [22. 11. 2023].

¹⁷⁶ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Annual report 2020/2021*, c. d., [12. 11. 2023].

¹⁷⁷ UNITED NATIONS: c. d., [24. 3. 2023].

přesně opačným způsobem. Ztrácí svou identitu, kulturu a přírodní bohatství a tím se stává odstrašujícím případem pro cestovní ruch v Bhútánu. Respondenti často tento příklad zmiňovali.

Nepál si může dovolit navštívit každý turista. Jejich vlastní kultura a identita se ztrácí, protože tam přijíždí mnoho turistů. Stává se z něj turistické místo. Bhútán se takovým stát nechce. (Respondentka 3)

Zvyšující počet turistů je důležitý i v kontextu udržitelnosti. I přes zvyšující počet turistů je cestovní ruch v Bhútánu stále vnímán jako udržitelný. V roce 2018 se jejich počet vyšplhal na číslo 274 097, což je o 19 393 více než v roce 2017.¹⁷⁸ Propad počtu obyvatel v roce 2020 kvůli pandemii je znatelný, ale jeho opětovný nárůst je cestou k dalšímu úspěšnému rozvoji země. V roce 2022 se jednalo o 12 488 turistů, rok 2023 přinesl vysoký nárůst na celkový počet 63 964 turistů a v roce 2025 je očekáváno 137 000 turistů. Nejedná se o stejné počty jako před pandemií, ale pozorujeme udržitelně rostoucí množství.¹⁷⁹ Respondentka vystihla udržitelnost cestovního ruchu takto.

Máme samostatnou organizaci (Turistickou radu Bhútánu), která se stará o cestovní ruch. Musí mít na paměti všechna pravidla, předpisy a zásady, které jsou navrženy na základě udržitelného rozvoje. Musí každý rok analyzovat (situaci a na základě této analýzy) poté regulovat turistické poplatky, počet turistů přijíždějících do Bhútánu a podobně. A pokud se počet turistů zvyšuje, pak zvýší daně. Víím, že je to velmi nepříjemné, myslím to zvyšování daní, ale musíme chránit přírodu. Cestovní ruch v Bhútánu je udržitelný. (...) Měl by být udržitelný. (Respondentka 4)

Bhútán se nachází mezi dvěma velkými a silnými státy, Čínou a Indií. Vztahy k jednotlivým zemím se odlišují požadavky země, svou politikou a zahraničními plány a konflikty v oblasti. Zahraniční vztahy mezi Čínou a Bhútánem nejsou tak dlouhé a přátelské jako s Indií, ale existuje snaha o nekonfliktní hranice a společnou budoucí vizi. Čína projevila zájem o přátelství z několika důvodů. Zejména díky výhodám Bhútánu v hydroenergetice, které jsou důležité nejen pro Indii, ale také pro Čínu. Strategické oblasti mezi Nepálem, Indií, Bhútánem a Čínou jsou v případě vojenského konfliktu významné. Jedním s neposledních důvodů je

---

¹⁷⁸ TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2019, c. d.*, [23. 11. 2023].

¹⁷⁹ YUDEN, K.: *Around 63,964 visitors are expected to arrive in 2023: SOTN*. Dostupné z: <https://thebhutanese.bt/around-63964-visitors-are-expected-to-arrive-in-2023-sotn/> [1. 12. 2023].

také obava obyvatel Bhútánu před vojenským vniknutím a zabráním země po vzoru sousedícího Tibetu. Konflikt na tomto území respondenti často zmiňovali.¹⁸⁰

Snažíme se poučit z chyb jiných zemí. Když byl v roce 1960 Tibet kolonizován Čínou, měli přátelský přístup, Tibet a Čína se silněji propojily a došlo k promísení kultur. Číňané začali do Tibetu jezdit a promlouvat a měli obrovský vliv čínské kultury. A tak byl Tibet kolonizován Čínou. ... Je velmi důležité zachovat si svou kulturu, to je vaše identita. Jakmile ztratíte svou identitu, není nic. Proč je Bhútán jedinečný? Kvůli kultuře a tradici. Samozřejmě, že naše kultura a tradice jsou velmi jedinečné.
(Respondent 2)

Vztahy s Indií jsou přátelštější a pro Bhútán klidnější, ale v rámci turismu pro Bhútán nevýhodné. Vzhledem ke spolupráci mezi Indií a Bhútánem jsou odlišnosti v cestovním ruchu pochopitelné, protože tyto země podepsaly Smlouvu o přátelství a spolupráci z roku 1949 a ta v článku 7 upravuje jurisdikci bhútánských rezidentů na indickém území a indických rezidentů na bhútánském území. V obou případech by se mělo se všemi jednat stejně.¹⁸¹ Tato smlouva zařídila Bhútánu uznání suverenity a mír ze strany Indie.¹⁸² Příspěvek Indie na hospodářský rozvoj se řadí mezi nejvyšší ze všech přijímaných ze zahraničí. Tyto peníze jsou využity zejména na silniční a leteckou dopravu, zdravotnictví, školství a také energetiku. Hydroenergetika je pro Bhútán klíčovým zdrojem HDP podobně jako cestovní ruch a má silný potenciál zejména z důvodu rozdílů nadmořských výšek mezi severní a jižní částí země a silnými řekami se zdroji v monzunech a tajícím sněhu. Indie pomáhá financovat realizaci výstavby hydroelektráren, protože má zájem o levnou a čistou elektrickou energii, jejíž vyrobené množství Bhútán nemůže spotřebovat.¹⁸³ Čína projevila podobný zájem o elektrickou energii z Bhútánu jako Indie, ale vzhledem k rychlejšímu rozvoji hydroelektráren v Bhútánu díky indické rozvojové pomoci se vítězem stala Indie. Soupeření o elektrickou energii mezi Indií a Čínou je pro Bhútán výhodné. Uspělo indickou rozvojovou pomoc na výstavbu hydroelektráren a umožnilo prodej významného množství elektrické energie do Indie. Prodej elektrické energie tvoří 40 % HDP Bhútánu.¹⁸⁴ Spolupráce

---

¹⁸⁰ TALUKDAR, I.: *c. d.*, s. 137-148.

¹⁸¹ NATIONAL LEGISLATIVE BODIES – NATIONAL AUTHORITIES: *Treaty of Friendship between India and Bhutan, Article 7*. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d620.html> [13. 11. 2023].

¹⁸² NATIONAL LEGISLATIVE BODIES – NATIONAL AUTHORITIES: *Treaty of Friendship between India and Bhutan, Article 4*. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d620.html> [15. 11. 2023].

¹⁸³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS: *c. d.*, [13. 11. 2023].

¹⁸⁴ TALUKDAR, I.: *c. d.*, s. 139.

v hydroenergetice mezi Indií a Bhútánem je založena hlavně na přijímání indické rozvojové pomoci, na indické potřebě čisté elektrické energie, obrovském přebytku elektrické energie v bhútánských hydroelektrárnách a také splácení indické investice pro vybudování hydroelektráren v Bhútánu. Indie se řadí mezi státy Bhútánu nejbližší vzhledem k dlouhé době spolupráce. Hranice je otevřená obousměrně a obyvatelé ji využívají např. pro turistiku, nákupy a zdravotnictví.¹⁸⁵

Největší znalostní propastí mezi respondenty tvořil poplatek za udržitelný rozvoj, jehož výše souvisí s vztahy s okolními zeměmi, zejména s Indií. Existuje spousta výjimek a změn v průběhu posledních let. Uzavření země z důvodu pandemie Covid-19 k prohlubování znalostí ohledně turismu nepřispělo. Někteří respondenti tvrdili, že poplatek za udržitelný rozvoj je mezi turisty z odlišných zemí stejný, jiní uváděli odlišnosti na základě příslušnosti k zemím SAARC anebo odlišovali pouze turisty z Indie.¹⁸⁶

I když je turista z Indie, nebo třeba ze Spojených států, oba zahraniční (turisté) přispívají do celého HDP a celé ekonomiky stejně a všichni platí vládě stejnou sumu peněz, takže je to stejné, ať jste ze Spojených států nebo z Asie. (Respondent 2)

Oba (turisté odkudkoliv) jsou vítáni, nicméně politika je pro ně (Indy) odlišná, protože jsme v jedné organizaci (SAARC). Lidé, kteří jsou v této organizaci, mohou přijet a musí zaplatit jen za ubytování. Ale ostatní turisté, kteří nejsou v této organizaci, jako jsou evropské země, Spojené státy americké, musí zaplatit obrovskou částku (poplatek za udržitelný rozvoj). (Respondentka 9)

Bhútán se prezentuje jako země naprosto odlišná svým vnímáním hrubého národního štěstí jako nejvýznamnějšího ukazatele výkonu státu a upozaděním ekonomického ukazatele hrubého domácího produktu. Během výzkumu bylo zjištěno, že důraz příkláněn k hrubému národnímu štěstí je naprosto doložitelný a respondenti ho považovali za velmi důležitý, ale opomenutí hrubého domácího produktu nelze potvrdit. *National Accounts Reports* uvádí nejdříve HDP a poté GNH.¹⁸⁷ Většina respondentů při otázkách na vliv turismu na jejich zemi

---

¹⁸⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS: c. d., [13. 11. 2023].

¹⁸⁶ Výše poplatku za udržitelný rozvoj ke dni 23. 11. 2023 je 200 \$ na dospělé osobu za noc, 100 \$ na dítě v letech 6 až 11,99 a děti do 5,99 let tento poplatek platit nemusí. DEPARTMENT OF IMIGRATION: *Visit Bhutan*. Dostupné z: <https://visit.doi.gov.bt/help/faq> [13. 11. 2023].

¹⁸⁷ NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2021*, c. d.; NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2020*. Dostupné z: https://nsb.gov.bt/wp-content/uploads/dlm_uploads/2020/11/National-Accounts-Report-2020.pdf [26. 11. 2023]; NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2019*. Thimphu 2019, ...

odpovídalo ekonomickým významem a zmiňovali cestovní ruch jako jeden z podstatných zdrojů HDP. Jeho propad díky uzavření země turistům v roce 2020 a jeho dopad na rozvoj země a životní úroveň obyvatel je obrovský a respondenti o něm často mluvili.

Zaznamenala jsem mnoho změn v cestování, protože během pandemie byla zavedena omezení pro cestování do Bhútánu a také omezení pro cesty mimo Bhútán, takže si myslím, že to ovlivnilo národní HDP země. Pro zemi to bylo nevýhodné, protože bez HDP by země nemohla dobře fungovat. Takže to je největší vliv, který Covid-19 měl.
(Respondentka 9)

Propad HDP v roce 2020, zejména sektor služeb a těžby, byl znatelný. Celkový výrazný propad pozitivně ovlivnila produkce elektřiny, která vzrostla o 30 % oproti roku 2019 a zmírnila celkový propad HDP v roce 2020 na -10 % oproti roku 2019.¹⁸⁸

Respondenti zmiňují opětovný nárůst cestovního ruchu. V této myšlence se shodují s Turistickou radou v Bhútánu, která zařadila rozvoj cestovního ruchu mezi hlavní činnosti v letech 2022 a 2023.¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2021*, c. d., s. 3.

¹⁸⁹ MINISTRY OF FINANCE: c. d., [23. 11. 2023].

7 Závěr

Diplomová práce se zabývá problematikou cestovního ruchu v Bhútánu a jeho ovlivnění pandemií Covid-19. Teoretická část se věnuje dvěma důležitým tématům pro tuto práci, turismu a Bhútánu. Kapitola turismu je věnována jeho historii a konceptu udržitelnosti cestovního ruchu. V kapitole o Bhútánu jsou zahrnuty informace o zemi jako celku. Popisují geografické rozložení, politický systém, ekonomiku země, dopravu, obyvatelstvo a koncept indexu Hrubého národního štěstí. Dvě hlavní kapitoly teoretické části práce jsou propojeny v podkapitole Turismus v Bhútánu.

Ve výsledcích výzkumu nalezneme informace o cestovním ruchu, obyvatelích, udržitelnosti a pandemii Covid-19 prostřednictvím kvalitativního výzkumu mezi obyvateli Bhútánu, převážně studenty programu Erasmus+ na Katedře rozvojových a environmentálních studií na Univerzitě Palackého v Olomouci. Byla použita metoda polostrukturovaných rozhovorů.

První téma představuje koncept otevírání země světu. Zabývá se názorem respondentů na otevírání země. Uvádí jeho pozitivní i negativní dopady a zmiňuje odlišnosti od názoru průměrné populace. Otevírání země světu je pro mnohé pozitivní změnou, protože umožňuje rozvoj zdravotnictví, školství, infrastruktury, průmyslu a ochranu životního prostředí. Respondenti upozorňují na možný nesouhlas s otevíráním země konzervativních obyvatel s protiargumentem narušení kulturního a přírodního kapitálu, ohrožení tradic a kopírování zvyků.

Dále je zmiňována problematika vycestování bhútánského obyvatelstva do zahraničí. Obyvatelé Bhútánu cestují za prací, studiem a náboženskými důvody zejména do Indie, Austrálie, Kanady a Spojených států amerických. Poté popisuje otevřenost místních obyvatel k cestovnímu ruchu a jejich pohostinnost k turistům. Respondenti často uváděli velmi přátelské chování a otevřenost vůči turistům. Výjimkou jsou pouze ti, kteří nerespektují kulturu a náboženství místních lidí a ochranu přírody Bhútánu.

V další kapitole je otevřen dopad pandemie Covid-19 na zemi jako celek. Respondenti byli často ovlivnění omezením cestovního ruchu, případně měla pandemie obrovský dopad na jejich okolí. Jsou zmiňovány názory respondentů na vládní restriktce a omezení množství turistů. Pandemie Covid-19 výrazně ovlivnila cestovní ruch v Bhútánu a má obrovské dopady

na místní obyvatelstvo, HDP země i její rozvoj ve všech oblastech. Výpovědi respondentů odrážejí zejména ekonomický dopad pandemie.

Cenová dostupnost a poplatků za udržitelný rozvoj jsou náplní další kapitoly. Názor respondentů na cenovou dostupnost se liší. Dle některých je cestování do země díky tomuto poplatku drahé, jiní vyzdvihují levné náklady na místě oproti drahému poplatku a ostatní nemohou posoudit, protože se jedná o příliš subjektivní otázku.

V neposlední kapitole o udržitelnosti turismu v Bhútánu se dozvídáme o pohledu místních na politiku *high value, low volume*. Jedná se o velmi známý koncept mezi respondenty, kteří ho hodnotí převážně kladně. Zmiňují důležitost cestovního ruchu z hlediska HDP, ale zároveň snahu o jeho omezení z důvodu předcházení neudržitelného *overtourismu*.

Poslední kapitola praktické části se věnuje predikcím cestovního ruchu v Bhútánu opět prostřednictvím výpovědí respondentů. Mnohokrát zaznělo stoupání počtu turistů z ekonomických důvodů, ale zároveň respondenti sledovali vývoj výše poplatku za udržitelný rozvoj, jehož hodnota se převážně zvyšuje a mohla by počet turistů snížit.

V diskusi jsou informace respondentů porovnávány s výročními zprávami Turistické rady Bhútánu (TCB). V mnoha případech jsou informace shodné, ale existují případy, kdy se znalosti respondentů nepotkávají s realitou. Největším problémem se stal poplatek za udržitelný rozvoj, jehož výše se ve výpovědích respondentů odlišuje stejně jako jeho plátcí. Dále se věnuje vztahům s Čínou a Indií a jejich vlivům na hydroenergetiku v Bhútánu, protože vztahy s okolními zeměmi, zejména s Indií, značně ovlivňují cestovní ruch země.

Během výzkumu autorka narazila na možnosti dalšího zkoumání. Respondenti zmiňovali vliv pandemie na povolání. Dočasné omezení některých pracovních pozic stejně jako zánik jiných, či vytváření nových pracovních míst se zdá být zajímavým pro další zkoumání.

Bhútán během pandemie zjistil, jak je cestovní ruch společně s hydroenergetikou pro rozvoj země důležitý. Při výrazném a dlouhodobém omezení jednoho z těchto významných zdrojů HDP by země mohla pozorovat výrazné následky ve formě snížení životní úrovně obyvatel, upadání kvality služeb, např. zdravotnictví a školství a v případě extrémní situace až ohrožení vlastní suverenity.

Zdroje

AHMED, I. – SITHEY, G.: “*Pedestrian day*” experience in *Thiumpu, Bhutan*. In: *Transport and Communications Bulletin for Asia and the Pacific*. 2013, 82, s. 61-71.

ALAM, F. et al.: *Sourcing green power in Bhutan: A review*. In: *Energy procedia* 2017, 110, s. 586-591.

AVIATIONFLY: *How to became a pilot in Bhutan in 2022*. Dostupné z: <https://www.aviationfly.com/how-to-become-a-pilot-in-bhutan/> [28. 02. 2023].

BALÍK, S.: *Totalitní a autoritativní režimy*. In: MASARYKOVA UNIVERZITA, FILOZOFICKÁ FAKULTA, BRNO: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis*. Brno 2007, s. 41–52.

BHUTAN AIRLINES: *Our destinations*. Dostupné z: <http://www.bhutanairlines.bt/about-us/routes/our-destinations> [28. 02. 2023].

BLÁHOVÁ, M.: *Možnosti a formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odkaz v soudobé historiografii*. In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft*. Ústí nad Labem 1995, s. 39-56.

CITY POPULATION: *Bhutan: Administrative Division*. Dostupné z: https://www.citypopulation.de/en/bhutan/admin/?fbclid=IwAR0iaCetb5HZHIQ41XWb_oa55y_15SEcbhaeUh6_rh9-sCUmWf5NBuZb0rE [21. 3. 2023].

DEPARTMENT OF IMIGRATION: *Visit Bhutan*. Dostupné z: <https://visit.doi.gov.bt/help/faq> [13. 11. 2023].

DEPARTMENT OF TOURISM: *Bhutan*. Dostupné z: <https://www.tourism.gov.bt/> [20. 3. 2023].

DEPARTMENT OF TOURISM: *Bhutan*. Dostupné z: <https://bhutan.travel/faqs#planning-your-trip> [22. 11. 2023].

DRUKAIR ROYAL BHUTAN AIRLINES: *Where We Fly*. Dostupné z: <https://www.drukair.com.bt/Plan/Where-We-Fly> [28. 02. 2023].

DRUKASIA: *Visa to Bhutan*. Dostupné z: <https://www.drukasia.com/bhutan-visa/bhutan-visa-tariff/> [20. 3. 2023].

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS: *Faostat – Crops and livestock products*. Dostupné z: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> [15. 3. 2023].

GLOBALEDGE: *Bhutan Government*. Dostupné z: <https://globaledge.msu.edu/countries/bhutan/government> [26. 3. 2023].

GOVINDA Rao, M. – SETH, A.: *Fiscal Space for Achieving th Development Goals and Imp Tenth Plan*. In: *Economic and Political Weekly*. 2009, 35, s. 51-59.

HALAS, M. et al.: *Základy humánní geografie I Geografie obyvatelstva*. Olomouc 2013.

HARRIS, R. et al.: *Sustainable Tourism. A global perspective*. New York 2012.

HIGGINS-DESBIOLLES, F.: *Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more?* In: *Tourism Management Perspectives*. 2018, 25, s. 157-160.

HLAVAČKA, M.: *Všední den na středoevropských cestách 1750-1850 Der Alltag auf den mitteleuropäischen Wegen und Straßen 1750-1850*. In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft*. Ústí nad Labem 1995, s. 337-346.

HUTT, M.: *Ethnic Nationalism, Refugees and Bhutan*. In: *Journal of Refugee Studies*. 1996, 4, s. 397-420.

CHHETRI, D. M. et al.: *Green Urbanism: Adopting Sustainable Transport in Phuntsholing City*. In: *Bhutan Journal of research & development*. 2022, Special edition, s. 212-230.

ICELANDIC TOURIST BOARD: *Tourism in Iceland in Figures, January 2023: Summary for the year 2022*. Dostupné z: <https://www.ferdamalastofa.is/en/moya/news/tourism-in-figures-january-2023> [24. 11. 2023].

KNECHTOVÁ, Z. et al.: *Kvalitativní výzkum*. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/js19/metodika_zp/web/pages/06-kvalitativni.html [17. 11. 2023].

KURZYCZ: *Ngultrum, Bhútánský ngultrum BTN, kurzy měn*. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/nejlepsi-kurzy/BTN-bhutansky-ngultrum/> [20. 3. 2023].

MANCALL, M.: *Gross National Happiness and Development: An Essay*. In: URA, K. – GALAY, K. (ed.): *Gross National Happiness and Development*. Thimphu 2004.

MATHOU, T.: *Bhutan in 2001, At the crossroad*. In: *Asian Survey*, 2002, 42, s. 192-197.

MATHOU, T.: *The politics of Bhutan: Change in Continuity*. In: *Journal of Bhutan Studies*. 2000, 2, s. 250-261.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS: *India-Bhutan relations*. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Brief_Bilateral_Brief_bhutan_Feb_2020.pdf [13. 11. 2023].

MINISTRY OF FINANCE: *National budget financial year 2022-23*. Dostupné z: <https://www.mof.gov.bt/wp-content/uploads/2022/06/Budget-Report-for-FY-2022-23-in-English.pdf> [23. 11. 2023].

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EXTERNAL TRADE: *English Translation of His Majesty's Address to the People of Bhutan on 22 March 2020*. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.bt/his-majestys-address-to-the-nation-on-22-march-2020/> [22. 11. 2023].

MIYAMOTO, M. et al.: *Animal Slaughter and Religious Nationalism in Bhutan*. In: *Asian Ethnology*. 2021, 80, s. 121-148.

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *LhengyeZhungtshog Bill 2020, Chapter 2, The Lhengye Zhungtshog*. Dostupné z: https://www.nab.gov.bt/assets/uploads/docs/bills/2020/Lhengye_Zhungtshog_Bill_2020_Eng.pdf [26. 3. 2023].

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdome of Bhutan – Article 5 Environment*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [8. 3. 2023].

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdome of Bhutan – Article 11 The National Council*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdome of Bhutan – Article 12 The National Assembly*. Dostupné z:

<https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdome of Bhutan – Article 20 The Executive*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

NATIONAL ASSEMBLY OF BHUTAN: *The Constitution of the Kingdome of Bhutan – Article 22 Local Governments*. Dostupné z: <https://www.nab.gov.bt/assets/templates/images/constitution-of-bhutan-2008.pdf> [26. 3. 2023].

NATIONAL LEGISLATIVE BODIES – NATIONAL AUTHORITIES: *Treaty of Friendship between India and Bhutan, Article 4*. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d620.html> [13. 11. 2023].

NATIONAL LEGISLATIVE BODIES – NATIONAL AUTHORITIES: *Treaty of Friendship between India and Bhutan, Article 7*. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d620.html> [13. 11. 2023].

NATIONAL PORTAL OF BHUTAN: *How government works*. Dostupné z: <https://www.gov.bt/how-government-works/> [26. 3. 2023].

NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2019*. Thimphu 2019.

NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2020*. Dostupné z: https://nsb.gov.bt/wp-content/uploads/dlm_uploads/2020/11/National-Accounts-Report-2020.pdf [26. 11. 2023].

NATIONAL STATISTICS BUREAU: *National Accounts Statistics 2021*. Thimphu 2021.

NATIONAL STATISTICS BUREAU: *Population*. Dostupné z: <https://www.nsb.gov.bt/bhutan-interactive-data-portal/population/> [22. 3. 2023].

NATIONAL STATISTICS BUREAU: *Rural – urban migration and urbanization in Bhutan*. Thimphu 2020.

NEPAL, S. – KARST, H.: *Tourism in Bhutan and Nepal*. In: HALL C. M. – PAGE, S. J.: *The Routledge Handbook of Tourism in Asia*. Oxon – New York 2017, s. 187-197.

- NEUHOFF, D. et al.: *Organic agriculture in Bhutan: potential and challenges*. In: *Organic agriculture*. 2014, 4, s. 209-221.
- NEXTGIS: *Bhutan*. Dostupné z: <https://data.nextgis.com/en/region/BT/base> [21. 3. 2023].
- NIDUP, T. – DORJI, Y.: *Study on the Need of a Green Transport System in Thimphu City*. In: *Diverse Journal of Multidisciplinary Research*. 2020, 2, s. 1-6.
- NOVÁČEK, P.: *Udržitelný rozvoj*. Olomouc 2012.
- NYAUPANE, G. P. – TIMOTHY, D. J.: *Power, regionalism and tourism policy in Bhutan*. In: *Annals of Tourism Research*. 2010, 37, s. 969-988.
- OHLEK, N.: *Cestování ve středověku*. Praha 2003.
- Osobní komunikace, 10. 10. 2022, Olomouc. Respondent 2.
- Osobní komunikace, 22. 11. 2022, Olomouc, Respondent 10.
- PARLIAMENT OF BHUTAN: *Tourism Levy Act of Bhutan 2022, Chapter two*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_eTgzI6X8_Tourism%20Levy%20Act%20of%20Bhutan%202022.pdf [20. 3. 2023].
- PHUNTSHO, D.: *Buddhist Stupas and Their Symbols in Vajrayana Buddhism in Bhutan*. In: *International Journal of Science and Innovative Research*. 2021, 2, s. 4-24.
- RAHMAN, M. K. et al.: *Effect of Covid-19 pandemic on tourist travel risk and management perceptions*. In: *Plos one*. 2021, 16, s. 1-18.
- RAI, A. K. et al.: *Traditional knowledge of the Himalayan people on production of indigenous meat products*. In: *Indian Journal of Traditional Knowledge*. 2009, 8, s. 104-109.
- RINZIN, Ch. et al.: *Ecotourism as a mechanism for sustainable development: the case of Bhutan*. In: *Environmental Sciences*. 2007, 4, s. 109-125.
- ROYAL GOVERNMENT OF BHUTAN: *Bhutan 2020: A Vision for Peace, Prosperity and Happiness*. Dostupné z: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/bhu151334.pdf> [18. 11. 2023].
- RUDA, A.: *Klimatologie a hydrogeografie pro učitele*. Brno 2014.

- RUHLAND, V.: *Die Eisenbahn – Todesstunde für Postkutsche und Frachtwagen. Neue Möglichkeiten für das Reisen.* In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft.* Ústí nad Labem 1995, s. 399-406.
- SAARINEN, J.: *Traditions of sustainability in tourism studies.* In: *Annals of Tourism Research.* 2006, 33, s. 1121-1140.
- SAMARASINGHE, S. W. R. de A.: *The Bhutanese Economy in Transition.* In: *Asian Survey.* 1990, 30, s. 560-575.
- SEIBT, F.: *Cesty svatého Vojtěcha.* In: ACTA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE, PHILISOPHICA ET HISTORICA III: *Cesty a cestování v životě společnosti Reisen im Leben der Gesellschaft.* Ústí nad Labem 1995, s. 25-38.
- SHARMA, B. et al.: *Analysis and evaluation of mass transit in Phuentsholing.* In: *6 th Atrans Symposium Young Researcher's Forum.* Bangkok 2013, s. 193-201.
- SCHMITTER, P. C. – KARL, T. L.: *What democracy is ... and is not.* In: *The Unfinished Revolution Journal of Democracy.* 1991, Summer, s. 75-88.
- SCHROEDER, K.: *Politics of Gross National Happiness.* Toronto 2017.
- SKUTIL, J.: *Středověká kronika a anály jako literární žánr v českých zemích.* Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/132252.pdf [15. 1. 2023].
- SMIDT, W.: *Haben die Dienste vor dem 11.9.2001 und bei der Aufklärung der Massenvernichtungswaffen im Irak versagt?* In: FOERTSCH, V. – LANGE, K.: *Islamistischer Terrorismus.* Mnichov 2005, s. 82-98.
- ŠMAHEL, F.: *Cesta Karla IV. do Francie.* Praha 2006.
- ŠTEMBERK, J.: *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století.* In: *Historická sociologie.* 2013, 1, s. 75-88.
- TALUKDAR, I.: *Bhutan and China relations: It's impact on India.* In: *Air power.* 2013, 8, s. 137-148.

TANAKA, S. - TOKIMATSU, K.: *Social Capital, Subjective Well-Being, and Happiness: Evidence from a Survey in Various European and Asian Countries to Address the Stiglitz Report*. In: *Modern Economy*. 2020, 11, s. 322-348.

TARIQUL ISLAM, M. et al.: *A study on sustainable tourism development in Bhutan: quantifying the awareness of millennial people of Bhutan towards sustainable development*. In: *Journal of tourism intelligence and smartness*. 2019, 2, s. 1-13.

THE WORLD BANK: *Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/bhutan> [21. 03. 2023].

THE WORLD BANK: *Birth rate, crude (per 1,000 people) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN> [22. 3. 2023].

THE WORLD BANK: *Death rate, crude (per 1,000 people)*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN> [22. 3. 2023].

THE WORLD BANK: *GDP per capita, PPP*. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?year_high_desc=true [9. 1. 2023].

THE WORLD BANK: *GDP per capita, PPP (current international \$) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=BT> [14. 2. 2023].

THE WORLD BANK: *Life expectancy at birth, total (years) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=BT> [21. 3. 2023].

THE WORLD BANK: *Mortality rate, infant (per 1,000 live births) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?locations=BT> [21. 3. 2023].

THE WORLD BANK: *Poverty headcount ratio at \$2.15 a day (2017 PPP) (% of population) - Bhutan*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=BT> [22. 3. 2023].

THE WORLD BANK: *Survival to age 65, female (% of cohort)*. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TO65.FE.ZS?end=2021&most_recent_value_desc=true&start=1961&view=map&year=2008 [21. 3. 2023].

THESING, G. – SHINE, I.: *Venice is charging visitors to tackle overtourism. What are other holiday destinations doing?* Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2023/09/destinations-overtourism-amsterdam-almalfi-tax/> [11. 11. 2023].

THIMPHU TECHPARK: *Thimphu TechPark*. Dostupné z: <https://thimphutechpark.bt/> [14. 2. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Annual report 2020/2021*. Dostupné z: [https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_JhyMSbId_TCB%20ANNUAL%20REPORT%202020-2021%20\(WEB\).pdf](https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_JhyMSbId_TCB%20ANNUAL%20REPORT%202020-2021%20(WEB).pdf) [7. 11. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2019*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_TNiOKGow_BTM%202019.pdf [23. 11. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Bhutan tourism monitor 2020*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_K5Y19KXy_BHUTAN%20TOURISM%20MONITOR%202020.pdf [23. 11. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Disaster Management and Contingency Plan for the Tourism Sector 2021*. Dostupné z: <https://www.dlgdm.gov.bt/storage/upload-documents/2023/7/26/gMzudrANU7.pdf> [7. 11. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *Post COVID-19 Travel behavior study*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_tTKq9kjp_Post%20COVID-19%20Travel%20behavior%20study-2021.pdf [22. 11. 2023].

TOURISM COUNCIL OF BHUTAN: *The Tourism Rules and Regulations 2022, Chapter 2, Tourism Levy*. Dostupné z: https://www.tourism.gov.bt/uploads/attachment_files/tcb_7uivTQtN_23.09.22%20Final%20Tourism%20Rules%20and%20Regulations%202022.pdf [20. 3. 2023].

TSERING S., TAMANG, B.: *Hydropower – Key to sustainable, socio-economic development of Bhutan*. Thimphu (nedatováno).

UGEN, S.: *Bhutan: the world's most advanced tobacco control nation?* In: *Tobacco Control*. 2003, 12, s. 431-433.

- UKAI, A. K.: *Gross National Happiness-Based Economic Growth*. Boston 2016.
- UN DATA: *UN Data Bhutan 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/bt.html> [7. 3. 2023].
- UN DATA: *UN Data India 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/in.html> [7. 3. 2023].
- UN DATA: *UN Data Nepal 2021*. Dostupné z: <https://data.un.org/en/iso/np.html> [7. 3. 2023].
- UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: *Human Development Index (HDI)*. Dostupné z: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> [21. 3. 2023].
- UNITED NATIONS: *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [24. 3. 2023].
- WANGDI, T.: *Bhutan's response to Covid-19*. Dostupné z: <https://covid-19chronicles.cseas.kyoto-u.ac.jp/en/post-039-html/> [1. 11. 2023].
- WHITE, A. G.: *A Global Projection of Subjective Well-Being: A Challenge to Positive Psychology?* In: *Psychtalk*. 2006, 56, s. 17-20.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION: *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic, Overview*. Dostupné z: <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19> [24. 11. 2023].
- WORLD HEALTH ORGANIZATION: *WHO Regional Office for Europe COVID-19 operational update A year in review: 2022*. Dostupné z: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/369074/WHO-EURO-2023-7636-47403-69639-eng.pdf?sequence=1> [24. 11. 2023].
- WORLD HEALTH ORGANIZATION: *WHO report on the global tobacco epidemic, 2021, Country profile Bhutan*. Dostupné z: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/country-profiles/tobacco/who_rgte_2021_bhutan.pdf?sfvrsn=b6061cc2_5&download=true [1. 11. 2023].
- WORLD TRAVEL AND TOURISM COUNCIL: *Best practises enabling the growth of travel and tourism*. Dostupné z: https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2019/Best%20Practice_You%27ve%20Reached%20Your%20Destination_June%202019.pdf?ver=2021-02-25-182733-263 [1. 2. 2023].

YUDEN, K.: *Around 63,964 visitors are expected to arrive in 2023: SOTN*. Dostupné z: <https://thebhutanese.bt/around-63964-visitors-are-expected-to-arrive-in-2023-sotn/> [1. 12. 2023].

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR v DILLÍ (INDIE): *Souhrnná teritoriální informace Bhútán. Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Dillí (Indie) ke dni 23. 8. 2019*. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/bhutan> [30. 8. 2022].

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR v DILLÍ (INDIE): *Souhrnná teritoriální informace Bhútán. Velvyslanectví ČR v Dillí 25. 7. 2022 12:24*. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/bhutan> [4. 1. 2023].

Přílohy

Příloha 1 Profil respondentů

	Stupeň vzdělání	Bydliště	Věk	Pohlaví
Respondent 1	bakalářské			žena
Respondent 2	magisterské	Trashigang		muž
Respondent 3	nedokončené bakalářské	Thimphu	23	žena
Respondent 4	nedokončené bakalářské	Thimphu	21	žena
Respondent 5	bakalářské		21	muž
Respondent 6	nedokončené bakalářské	Samdrup Jongkhar		muž
Respondent 7	nedokončené bakalářské	Mongar		muž
Respondent 8	nedokončené bakalářské	Sarbhang	21	žena
Respondent 9	nedokončené bakalářské	Phuntsholing	21	žena
Respondent 10	nedokončené bakalářské	Mongar	23	žena
Respondent 11	nedokončené bakalářské		22	muž